

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

**CHARAKTERISTIKA SKUPINY KLIENTŮ KURÁTORŮ PRO MLÁDEŽ
VE SPRÁVNÍM OBVODU MAGISTRÁTU MĚSTA OLMOUCE**

Bakalářská práce

Obor studia: sociální práce

Autor: Pavla Soldánová

Vedoucí práce: PhDr. Eva Klimentová, Ph.D.

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „*Charakteristika skupiny klientů kurátorů pro mládež ve správním obvodu Magistrátu města Olomouce*“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne 19. 3. 2021

Pavla Soldánová

Anotace

Jméno a příjmení:	Pavla Soldánová
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	Sociální práce
Obor obhajoby práce:	Sociální práce
Vedoucí práce:	PhDr. Eva Klimentová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Charakteristika skupiny klientů kurátorů pro mládež ve správním obvodu Magistrátu města Olomouce
Anotace práce:	<p>Cílem práce je charakterizovat skupinu klientů, která byla zařazena do evidence ohrožených dětí kurátorů pro mládež Magistrátu města Olomouce v roce 2019, a vymezit důvody, které nejčastěji vedly k této evidenci. Práce rovněž odpovídá na otázku, kolik klientů z této skupiny zůstává v péči kurátora déle než rok a proč. Teoretická část objasňuje pojmy sociálně-právní ochrana dětí, orgány sociálně-právní ochrany dětí, ohrožené dítě. Dále seznamuje s rolí Magistrátu města Olomouce ve výkonu SPOD a s pozicí kurátora pro mládež, jeho činností i způsobem evidence klientů. Zmiňuje též faktory, které ovlivňují sociálně rizikové jednání u nezletilých.</p> <p>V empirické části je použita forma kvantitativního výzkumu, metoda sekundární analýzy. Data jsou čerpána ze spisové dokumentace Magistrátu města Olomouce.</p> <p>Výsledkem práce je podrobný popis zkoumané skupiny klientů. Zaměřuje se na charakteristiku dítěte, charakteristiku rodiny a charakteristiku širšího sociálního prostředí rodiny. Dále jsou uvedeny nejčastější důvody, které vedly k zařazení klientů do evidence ohrožených dětí kurátorů pro mládež</p>

	a příčiny toho, proč někteří z nich zůstávají v péči kurátora déle než jeden rok.
Klíčová slova:	Sociálně-právní ochrana dětí, orgány sociálně-právní ochrany dětí, ohrožené dítě, kurátor pro mládež, sociální patologie.
Title of Thesis:	Characteristics of a group of clients of youth curators in the administrative district of the City of Olomouc
Annotation:	<p>The aim of the thesis is to characterize a group of clients that were included in the register of endangered children of the City of Olomouc in 2019, and to define the reasons that most often led to this register. The thesis also answers the question of how many clients from this group remain in the care of the social worker for more than a year and why. The theoretical part clarifies the concepts of social and legal protection of children, institutions of social and legal protection of children, vulnerable children. It also introduces the role of the City of Olomouc in the execution of SPOD and the position of the youth social worker, its tasks and the way of registering clients. It also mentions factors that influence socially risky behavior of minors.</p> <p>The empirical part uses a form of quantitative research, the method of secondary analysis. The data are drawn from the file documentation of the City of Olomouc.</p> <p>The result of the work is a detailed description of the examined group of clients. It focuses on the characteristics of the child, the characteristics of the family and the characteristics of the wider social environment of the family. Then most common reasons that led to the inclusion of clients in the register of vulnerable children of youth social workers, as well as the reasons why some of them remain in the care of the youth social worker for more than one year are presented.</p>
Keywords:	Social and legal protection of children, institutions of social and legal protection of children, endangered

	child, youth social worker, social pathology.
Názvy příloh vázaných v práci:	<p>Příloha č. 1: Děti, kterým se poskytuje sociálně-právní ochrana</p> <p>Příloha č. 2: Odborná způsobilost sociálního pracovníka</p> <p>Příloha č. 3: Formuláře pro vyhodnocení situace dítěte a rodiny</p> <p>Příloha č. 4: Záznamový list</p> <p>Příloha č. 5: Souhlas s provedením výzkumu</p>
Počet literatury a zdrojů:	29
Rozsah práce:	88 s. (121 930 znaků s mezerami)

Obsah

Úvod.....	8
1 Vymezení základních pojmů	12
1.1 Sociálně-právní ochrana dětí	12
1.2 Orgány sociálně-právní ochrany dětí.....	14
1.3 Ohrožené dítě.....	17
2 Magistrát města Olomouce jako orgán sociálně-právní ochrany dětí.....	19
2.1 Zajištění výkonu SPOD v rámci Magistrátu města Olomouce.....	19
2.2 Vymezení správního obvodu Magistrátu města Olomouce	21
3 Kurátor pro mládež a jeho postavení v systému SPOD	23
3.1 Kvalifikační, osobnostní předpoklady a nezbytné kompetence kurátora ro mládež.....	23
3.2 Role, obsah činnosti a metody práce kurátora pro mládež.....	25
3.3 Evidence klientů a způsob vedení spisové dokumentace.....	28
3.4 Vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny	32
4 Faktory ovlivňující sociálně patologické jednání u nezletilých.....	36
4.1 Osobnost dítěte	37
4.2 Rodinné prostředí.....	40
4.3 Širší sociální prostředí rodiny.....	42
5 Metodická část	45
5.1 Cíl výzkumu.....	45

5.2 Metodika výzkumu.....	47
6 Empirická část.....	49
6.1 Důvody zařazení klientů do evidence Om.....	49
6.2 Charakteristika skupiny klientů zařazených do evidence Om	51
6.3 Charakteristika skupiny klientů, kteří zůstávají v evidenci Om déle než jeden rok.....	55
6.4 Shrnutí výsledků empirického šetření	58
6.5 Diskuse.....	62
Závěr	65
Literatura a zdroje	67
Seznam tabulek.....	70
Příloha č. 1: Děti, kterým se poskytuje sociálně-právní ochrana	71
Příloha č. 2: Odborná způsobilost sociálního pracovníka.....	73
Příloha č. 3: Formuláře pro vyhodnocení situace dítěte a rodiny	75
Příloha č. 4: Záznamový list.....	83
Příloha č. 5: Souhlas s provedením výzkumu.....	88

Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem zvolila téma „Charakteristika skupiny klientů kurátorů pro mládež ve správním obvodu Magistrátu města Olomouce“. Tuto problematiku jsem si vybrala s ohledem na moji dlouhodobou profesní orientaci. Věnuji se sociální práci, která se zaměřuje především na děti a mládež, a v minulosti jsem vykonávala i funkci kurátora pro mládež.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, hovoří o sociální kuratele pro děti a mládež v souvislosti s péčí o děti vyžadující zvýšenou pozornost. Jedná se zejména o děti uvedené v § 6 písm. c) a d) tohoto zákona, tedy děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život, a děti, které se opakovaně dopouštějí útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za jejich výchovu. Tyto děti tvoří součást širší skupiny tzv. „ohrožených dětí“, na které se zejména zaměřuje sociálně-právní ochrana. Názorný výčet okruhu dětí, které lze považovat za ohrožené, stanovuje § 6 výše uvedeného zákona a budu se mu podrobněji věnovat v kapitole 1 teoretické části práce. Sociální kuratelu vykonává dle § 31, odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, kurátor pro děti a mládež. Vzhledem k tomu, že na Magistrátě města Olomouce, kde bude probíhat plánované empirické šetření, se užívá označení „kurátor pro mládež“, budu nadále uvádět tento termín.

Obecně lze říci, že důvodem zařazení nezletilých do evidence ohrožených dětí kurátora pro mládež je skutečnost, že se v jejich chování vyskytují závažné výchovné potíže nebo je jejich jednání v rozporu se společenskými či právními normami. Tato skutečnost musí trvat po takovou dobu či

dosahovat takové intenzity, že může být příčinou nepříznivého vývoje dítěte. Zařazení nezletilého do evidence ohrožených dětí, označované zkratkou Om, předchází vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny kurátorem pro mládež. Další práce kurátora je pak založena na bezprostředním kontaktu a spolupráci s dítětem, jeho rodinou a spolupracujícími subjekty. Jeho povinností je sledovat nepříznivé vlivy působící na děti, zjišťovat příčiny jejich vzniku a činit opatření k jejich snížení. Matoušek uvádí, že jedním z hlavních úkolů kurátora pro mládež je poskytování pomoci ohroženým dětem při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů s cílem umožnit dítěti začlenění do společnosti. Kurátor rovněž sleduje, jak tyto děti využívají volný čas, s kým se stýkají, jejich projevy nesnášenlivosti či násilí. Má též dětem nabízet kvalitní volnočasové programy, spolupracovat se školami a dalšími odbornými zařízeními (Matoušek, Koláčková & Kodymová (eds.), 2010, s. 270). Z uvedeného vyplývá, že by se kurátor ve své činnosti měl soustředit nejen na řešení aktuálního problému dítěte, ale zejména na nalezení jeho příčin a následně i na způsob, jak předejít jeho vzniku nebo opakování. Potřeba zaměření se na prevenci sociálně rizikového chování u mladých lidí je v tomto druhu sociální práce často diskutovanou otázkou, jejíž řešení mnohdy naráží na řadu překážek. Jednou z nejpodstatnějších je jistě vytíženost pracovníků počtem klientů, s tím související vysoká administrativní zátěž a nedostatek času na přímou sociální práci s klientem. Jako vhodná alternativa se v této situaci jeví navazování vzájemné spolupráce s organizacemi, které se této oblasti prevence věnují a nabízejí odborné služby. Domnívám se proto, že právě důkladné poznání nově příchozí klientely kurátora pro mládež může být jedním ze zdrojů důležitých informací, které lze využít pro plánování a tvorbu vhodných preventivních programů a volnočasových aktivit.

Cílem mé práce je charakterizovat skupinu klientů, která byla zařazena do evidence ohrožených dětí kurátorů pro mládež Magistrátu města Olomouce v roce 2019, a vymezit důvody, které nejčastěji vedly k této evidenci. Práce rovněž odpoví na otázku, kolik klientů z této skupiny zůstává v péči kurátora déle než rok a proč.

Objektem zkoumání bakalářské práce je skupina klientů žijících ve správním obvodu Magistrátu města Olomouce. Jedná se o nezletilé, kteří byli v kalendářním roce 2019 nově zařazeni do evidence Om kurátorů pro mládež. Tyto klienty budu sledovat po dobu jednoho roku od přijetí do péče. Časový úsek v délce jednoho roku jsem stanovila na základě interního pravidla oddělení sociální prevence Magistrátu města Olomouce, které vychází ze Směrnice MPSV 2013/26780-21 o stanovení rozsahu evidence dětí a obsahu spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně-právní ochrany a o stanovení rozsahu evidence a obsahu spisové dokumentace v oblasti náhradní rodinné péče, což podrobněji vysvětlím v metodické části práce. V této souvislosti jen připomínám již uvedené, tedy že klient je zařazován do evidence Om kurátora pro mládež ze závažných důvodů či pro dlouhodobé problémy, proto zpravidla nelze očekávat velmi rychlé vyřešení situace a následné ukončení evidence. Zhodnocení období jednoho roku tedy nabízí možnost zamyslet se nad tím, u kterých nově evidovaných klientů je opravdu nutná dlouhodobější spolupráce s kurátorem pro mládež a proč, u kolika nezletilých se jednalo o závažný, ale spíše ojedinělý výkyv v dosavadním chování a bylo naopak možné spolupráci ukončit apod. Proto bych se v rámci výzkumu chtěla věnovat i těmto tématům.

V teoretické části práce nejprve objasním základní pojmy užívané v textu. Mezi ně rozhodně patří termíny sociálně-právní ochrana dětí (SPOD), orgány sociálně-právní ochrany dětí či ohrožené dítě. Dále přiblížím roli Magistrátu

města Olomouce ve výkonu SPOD a vymezím území správního obvodu, v rámci kterého bude prováděn výzkum. Ve třetí kapitole představím pozici kurátora pro mládež a jeho činnost v systému SPOD, vysvětlím způsob zařazování klientů do evidence a vedení spisové dokumentace. Rovněž seznámím s dokumenty „Záznam o vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny“ a „Podrobné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny“. V závěru teoretické části zmíním faktory, které ovlivňují sociálně patologické jednání u nezletilých a stávají se tak možnou příčinou zařazování dětí do evidence kurátora pro mládež.

Pro účely empirického zkoumání jsem zvolila typ kvantitativního výzkumu, metodu sekundární analýzy. Data budu čerpat z dokumentů „Záznam o vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny“ a „Podrobné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny“, které jsou součástí spisu ohroženého dítěte a soustřeďují v sobě veškeré stěžejní údaje. Zkoumaným obdobím budou kalendářní roky 2019-2020.

Vzhledem k tomu, že šetření tohoto druhu nejsou na Magistrátu města Olomouce realizována a údaje nejsou dlouhodobě sledovány, budou získané poznatky dány k dispozici odboru sociálních věcí a mohou být případně využity v rámci komunitního plánování sociálních služeb zaměřených na oblast Děti, mládež, rodina, k tvorbě akčního plánu Rodinné politiky města Olomouce či při zpracování projektové výzvy MPSV „Obec přátelská rodině a seniorům“.

1 Vymezení základních pojmů

V první kapitole budu definovat základní pojmy užívané v textu, které souvisejí s obsahem a cílem práce. Seznámení se s těmito termíny poskytne úvodní vhled do dané problematiky. Objasním systém a zaměření sociálně-právní ochrany dětí, představím orgány, které ji zajišťují, a vysvětlím pojem ohrožené dítě.

1.1 Sociálně-právní ochrana dětí

Vnímání dětství jako období, které má svá specifika a obtíže, je z historického pohledu poměrně mladou myšlenkou. Jak zmiňují Pemová s Ptáčkem, do společenského vědomí se tato myšlenka začala prosazovat koncem 18. století, kdy bylo dětství chápáno jako „období nevinnosti“, které zasluhuje zvláštní ochranu. Ta se zaměřovala především na ochranu majetkových práv dětí, včetně ochrany před chudobou, a primitivní regulaci dětské práce. Až koncem 19. století se jako palčivé a vyžadující regulaci objevilo téma ochrany dětí před fyzickými tresty či ranými sexuálními aktivitami ze strany dospělých. Teprve v šedesátých letech 20. století se však začal fenomén špatného zacházení s dětmi skutečně systematicky popisovat a zkoumat (Pemová, Ptáček, 2012, s. 19).

Moderní sociálně-právní ochranu dětí charakterizují výše uvedení autoři jako centrálně garantovanou, ale lokálně provozovanou. V moderních společenských systémech existuje již od počátku 20. století ochrana dětí garantovaná státem prostřednictvím státní správy, ale přímo realizovaná konkrétními sociálními pracovníky na místní úrovni (přenesená působnost státní správy na samosprávu). Centralizace řízení ochrany dětí zajišťuje

rovný přístup ke všem dětem v nouzi, je zárukou, že hodnocení situace dítěte a jeho rodiny i následná intervence bude realizována standardně, objektivně a transparentně, umožňuje externí analýzu a kontrolu zvolených postupů i přenos příkladů dobré praxe, případně modifikaci legislativy (Pemová, Ptáček, 2012, s. 27).

Mezi základní právní normy, kterými se v oblasti ochrany dětí řídí v současné době Česká republika, patří především zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte a usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, vymezuje v § 1 sociálně-právní ochranu dětí jako:

- a) ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

Nedotčeny zůstávají zvláštní právní předpisy, které též upravují ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte.

Dítětem se pro účely tohoto zákona rozumí nezletilá osoba. Sociálně-právní ochrana se poskytuje všem dětem, bez jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu. Náleží všem dětem, které se bez ohledu na státní občanství nacházejí na území České republiky. Rozdíl

spočívá pouze v rozsahu, v jakém je sociálně-právní ochrana poskytována. § 37 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně, ve znění pozdějších předpisů stanovuje přesné podmínky pro poskytnutí sociálně-právní ochrany v nezbytném rozsahu, které spočívá v přijetí opatření k ochraně života a zdraví a zajištění uspokojování základních potřeb v nejnutnějším rozsahu včetně zdravotní péče. Tuto problematiku podrobněji vysvětlují v příloze č. 1.

Zaměření sociálně-právní ochrany dětí vysvětluje § 5 uvedeného zákona, který jako přední hledisko uvádí zájem a blaho dítěte, ochranu rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Zároveň se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.

1.2 Orgány sociálně-právní ochrany dětí

Orgány sociálně-právní ochrany se rozumí instituce, které výkon SPOD zajišťují. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, v § 4 mezi ně řadí:

- a) krajské úřady,
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- c) obecní úřady a újezdní úřady,
- d) ministerstvo práce a sociálních věcí,
- e) Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí,
- f) Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu.

Sociálně-právní ochranu dětí dle tohoto zákona dále zajišťují obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany dětí pověřeny. Tyto však nejsou orgány sociálně-právní ochrany dětí, proto v dané oblasti plní pouze určité, zákonem stanovené úkoly.

Jak bylo zmíněno již v předchozí kapitole, je sociálně-právní ochrana dětí garantována centrálně, její konkrétní výkon však probíhá na lokální úrovni. Pemová s Ptáčkem uvádějí, že stát je zodpovědný především za právní podmínky sociálně-právní ochrany dětí, její organizaci, koordinaci a metodické vedení, financování systému a kontrolní činnost. Samospráva v přímé i přenesené působnosti odpovídá za výkon sociálně-právní ochrany vůči konkrétním dětem, vytváření multidisciplinární sítě odborných i dobrovolnických služeb na ochranu dítěte a podporu rodiny, monitoring a analýzu rizikových faktorů, vytváření prevenčních programů, tvorbu a financování komunitního plánu v oblasti sociálních služeb a podpory rodiny (Pemová, Ptáček, 2012, s. 28-29).

Povinnosti a rozsah činnosti jednotlivých orgánů sociálně-právní ochrany přesně vymezuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Jsou to především obecní úřady obcí s rozšířenou působností a obecní úřady, které mají možnost bezprostředně sledovat ochranu práv dítěte a včas činit potřebná opatření se znalostí problému a místních podmínek, proto právě jim ukládá zákon nejvíce povinností v ochraně dětí a pomoci rodičům a dalším osobám, které jsou odpovědné za výchovu dětí. Vzhledem k tomu, že výzkumná část bakalářské práce bude realizována na Magistrátu města Olomouce, který je obecním úřadem obce s rozšířenou působností, budu se těmito úkoly podrobněji věnovat v kapitole 2.

Do působnosti krajských úřadů patří především kontrolní a metodická činnost, dále téměř celý proces zprostředkování náhradní rodinné péče, rozhodování o udělení pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí fyzickými a právníckými osobami a rozhodování o státním příspěvku pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Ve vztahu k obecním úřadům a obecním úřadům obcí s rozšířenou působností plní funkci nadřízeného kontrolního orgánu a funkci odvolacího orgánu příslušného pro přezkum rozhodnutí vydaných obecními úřady a obecními úřady obcí s rozšířenou působností ve správním řízení (MPSV, b. r.).

Ministerstvo práce a sociálních věcí pečuje o náležitou právní úpravu oblasti sociálně-právní ochrany dětí, vydává právní předpisy a směrnice. Vykonává rovněž funkci kontrolního a odvolacího orgánu ve vztahu ke krajským úřadům, vede celostátní evidenci fyzických a právníckých osob prověřených výkonem sociálně-právní ochrany dětí (MPSV, b. r.).

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně je správním úřadem s celostátní působností. Byl zřízen zákonem. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a je podřízen ministerstvu práce a sociálních věcí. Věnuje se řešení otázek ochrany dětí ve vztahu k cizině (Novotná, Burdová & Riedlová Jurková, 2016, s. 34).

Úřad práce České republiky, jeho krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu rozhodují o dávkách pěstounské péče a státním příspěvku na výkon pěstounské péče (Novotná, Burdová & Riedlová Jurková, 2016, s. 34).

Vůdčím pravidlem pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany je princip preventivního působení na rodinné vztahy, pokud jsou zasaženy tak, že přichází v úvahu působení veřejné moci. Opatření sociálně-právní ochrany

jsou hierarchicky uspořádána ve vnitřně provázaný celek, který umožňuje volbu nástrojů podle konkrétní situace, v níž se dítě nachází a podle intenzity ohrožení. Důraz je položen také na ochranu dětí před sociálně patologickými jevy, tedy na prevenci rizikového vývoje dětí a minimalizaci důsledků působení sociálně patogenních vlivů. Při volbě řešení je nutno brát potřebný ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ (MPSV, b. r.)

1.3 Ohrožené dítě

V úvodu jsem upozornila na to, že sociálně-právní ochrana se zaměřuje především na děti, které lze označit termínem „ohrožené“.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů v § 6 uvádí, že se jedná zejména o děti,

a) jejichž rodiče

1. zemřeli,

2. neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, nebo

3. nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti;

b) které byly svěřeny do výchovy jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy;

c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají povinnou školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct

let čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití;

d) které se opakovaně dopouští se útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte;

e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, děti, nebo je podezření ze spáchání takového činu;

f) které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců;

g) které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami;

h) které jsou žadateli o udělení mezinárodní ochrany, azylanty nebo osobami požívajícími doplňkové ochrany a které se na území České republiky nacházejí bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za jejich výchovu.

K zařazení do evidence ohrožených dětí je pak nutné, aby uvedené skutečnosti trvaly po takovou dobu nebo dosahovaly takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou jejich nepříznivého vývoje, jak upřesňuje v posledním odstavci § 6. Kuratela pro děti a mládež se ve své práci zaměřuje především na nezletilé vymezené v odstavci c) a d) § 6 zákona č. 359/199 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Této skupině se budu věnovat ve svém výzkumu.

2 Magistrát města Olomouce jako orgán sociálně-právní ochrany dětí

Magistrát města Olomouce plní funkci obecního úřadu Statutárního města Olomouc. Je tedy obecním úřadem obce s rozšířenou působností. Tvoří jej primátor a jeho náměstci, tajemník, úředníci a ostatní zaměstnanci zařazení do magistrátu. Magistrát plní úkoly v oblasti samostatné i přenesené působnosti. Je organizačně členěn na odbory a ty potom na jednotlivá oddělení (SMOl., 2012).

2.1 Zajištění výkonu SPOD v rámci Magistrátu města Olomouce

Výkon sociálně-právní ochrany dětí zajišťuje na Magistrátě města Olomouce odbor sociálních věcí, a to konkrétně jeho oddělení péče o rodinu a děti a oddělení sociální prevence. Tato činnost je výkonem státní správy v přenesené působnosti. Oddělení péče o rodinu a děti se primárně zaměřuje na děti, u kterých není zabezpečena dostatečná péče, oddělení sociální prevence pak na děti se závadovým chováním. Zaměstnanci obou oddělení jsou sociální pracovníci (SMOl., 2020).

Oddělení péče o rodinu a děti zabezpečuje preventivní a poradenskou činnost v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, zajišťuje nezbytná opatření na ochranu dětí, včetně poskytování poradenství a spolupráce s navazujícími službami v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, činí opatření k zamezení nepříznivých vlivů na děti apod. Jedná se zejména o životní situace, kdy (SMOl., 2020):

- a) péče rodičů o dítě je nevyhovující (nadměrné trestání, bití, či jiné ohrožování dítěte, sexuální zneužívání dítěte jakoukoli osobou,

zanedbávání péče o dítě, ponechání dítěte bez dozoru po dlouhou dobu, nedostatečná výživa, zanedbávání zdravotní péče apod.).

b) je potřeba upravit poměry k nezletilým dětem (předrozvodové a porozvodové uspořádání poměrů nezletilých, majetkové poměry dítěte, dědické řízení, změna jména či příjmení v případě neshody rodičů, úprava kontaktů s jedním rodičem apod.).

V rámci oddělení péče o rodinu a děti řeší někteří pracovníci problematiku náhradní rodinné péče jako specializovanou agendu, zprostředkovávají poradenství v otázkách pěstounské péče a osvojení, sledují vývoj dětí umístěných v náhradním rodinném prostředí a přijímají žádosti o zařazení do evidence osob vhodných stát se pěstouny či osvojiteli (SMOl., 2020).

Oddělní sociální prevence zabezpečuje výkon sociálně-právní ochrany dětí prostřednictvím sociálních pracovníků v pozici kurátora pro mládež. Na Magistrátě města Olomouce je jich aktuálně osm, včetně vedoucího oddělení. Cílovou skupinu „ohrožených dětí“, na kterou se především zaměřují, jsem vymezila již v kapitole 1.3. Práce s těmito nezletilými spočívá v provádění opatření směřujících k odstranění, zmírnění nebo zamezení prohlubování anebo opakování poruch jejich psychického, fyzického a sociálního vývoje, jak uvádí v § 31, odst. 2 zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů a bude podrobněji popsána v kapitole 3.2.

Nicméně klienty kurátora jsou i děti, které do uvedené kategorie nespadají, nejsou tedy aktuálně vyhodnoceny jako „ohrožené“. Jedná se o nezletilé, u kterých se objevují méně závažné výchovné problémy a ojedinělé výkyvy v oblasti protiprávního jednání či záškoláctví. V těchto případech se pracovníci zaměřují především na preventivní působení, zjištění příčin

a eliminaci opakování závadového počínání. Rodičům i dětem poskytují preventivně výchovné konzultace, poradenství, zprostředkovávají kontakt na návazné služby a informují o dalších formách pomoci. K dalším činnostem oddělení patří spolupráce s řadou neziskových a zdravotnických organizací, zástupci škol, orgánů činných v trestním řízení, rovněž organizace pracovních setkání s těmito institucemi. Někteří pracovníci se též účastní pravidelných jednání Týmu pro mládež a podílejí se na komunitním plánování sociálních služeb Olomoucka.

2.2 Vymezení správního obvodu Magistrátu města Olomouce

Magistrát města Olomouce poskytuje sociálně-právní ochranu dětem žijícím na území svého správního obvodu. Správní obvod je definován Vyhláškou Ministerstva vnitra č. 388/2002 Sb., o stanovení správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem a správních obvodů obcí s rozšířenou působností. Zahrnuje města Olomouc a Velká Bystřice, městyse Dub nad Moravou, Náměšř na Hané a Velký Újezd, dále čtyřicet obcí včetně místních částí a území vojenského újezdu Libavá. Celkovou rozlohou 85 874 ha se řadí na první místo mezi třinácti správními obvody obcí s rozšířenou působností Olomouckého kraje, v hustotě zalidnění stojí na místě druhém hned za správním obvodem Přerov (ČSÚ, 2004). K 31. 12. 2018 zde bylo k trvalému bydlišti přihlášeno 160 314 obyvatel, z toho 77 393 mužů a 82 921 žen. Průměrný věk obyvatelstva je 43,5 let. Z porovnání věkové struktury za období roku 2009-2018 lze vyčíst pozitivní trend přírůstku ve skupině dětí 0-14 let, kdy v r. 2009 tato skupina tvořila 14,1 % populace, v r. 2018 je to již 16,7 %. Výrazný je však rovněž přírůstek v kategorii 65+, kde za stejný časový úsek došlo k navýšení o 3,9 %. Osoby v produktivním věku (15-64 let)

byly naopak v r. 2009 zastoupeny 70,4 %, v r. 2018 byl jejich podíl 63,9 % obyvatelstva (ČSÚ, 2019).

Ve správním obvodu Magistrátu města Olomouce nejsou zaznamenány lokality, kde je zvýšené riziko výskytu sociálně patologických jevů. Tyto oblasti jsou rovnoměrně rozprostřené. Dostupnost služeb sociálně-právní ochrany dětí je pro klienty zajištěna v rámci celého obvodu autobusovou a vlakovou dopravou, ve městě Olomouc i místních částech je provozována MHD. Poskytované služby jsou ambulantního charakteru, realizované primárně v úředních hodinách magistrátu. Mimo tyto časy mohou probíhat jednání s klienty na základě dohody s pracovníkem. Pro práci v terénu jsou vyhrazeny především dny úterý, čtvrtek, pátek, v pondělí a středu pracovníci realizují mimo budovu úřadu pouze neodkladné záležitosti. Nepřetržitý výkon SPOD mimo běžnou pracovní dobu, o víkendech a svátcích, je pak zajišťován službu konajícím pohotovostním pracovníkem. Pracovní pohotovostní doba je stanovena za účelem součinnosti pro potřeby Policie ČR, Městské policie Olomouc a Okresního soudu Olomouc (MMOl, 2020, Standard č. 1).

3 Kurátor pro mládež a jeho postavení v systému SPOD

Postavení kurátora pro mládež specifikuje § 31, odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Uvádí, že kurátor pro děti a mládež je zaměstnancem obce s rozšířenou působností zařazeným do obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Jedná se o sociálního pracovníka, který zabezpečuje výkon sociální kurately pro děti a mládež, jak jsem již zmínila výše.

3.1 Kvalifikační, osobnostní předpoklady a nezbytné kompetence kurátora ro mládež

Kvalifikačním předpokladem pro výkon funkce kurátora pro mládež je splnění podmínek odborné způsobilosti sociálního pracovníka dle § 110 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Ten v odst. 1 uvádí, že k výkonu povolání sociálního pracovníka je nutná plná svéprávnost, bezúhonnost, zdravotní způsobilost a odborná způsobilost podle tohoto zákona. Odborná způsobilost je dále upřesněna v odst. 4 a podrobněji popsána v příloze č. 2.

Práce kurátora pro mládež je pestrou a velmi náročnou sociální prací. Je třeba si uvědomit, že kurátor nepracuje pouze s dětmi s problémovým chováním, ale s celým jejich rodinným zázemím, neboť smysluplné a systematické výchovné působení na nezletilé bez spolupráce s rodiči či jinými osobami zodpovědnými za výchovu je těžko představitelné. Jeho klientela je tedy velmi různorodá, tvoří ji nezletilí (zpravidla ve věku 9-18 let), ale též široké spektrum dospělých osob různého stáří, rozdílných profesí, úrovně inteligence, dosaženého vzdělání, dále například i osoby se

zdravotním postižením nebo cizinci. Tyto okolnosti kladou značné požadavky na osobnostní předpoklady a profesní kompetence sociálního pracovníka.

Je proto jistě vhodné, aby kurátor pro mládež byl vybaven obecnými vlastnostmi a dovednosti pracovníka pomáhající profese, jak je uvádí Matoušek a kol. (2003, s. 52-54). Patří mezi ně zdatnost ve smyslu respektování vlastního těla a jeho potřeb, inteligence (schopnost stále se vzdělávat, seznamovat se s novými teoriemi i praktickými technikami), dále sociální a emoční inteligence, odbornost a dobrá pověst. Dále je zmiňována důvěryhodnost, která v případě kurátora pro mládež souvisí s povinností mlčenlivosti. Nezbytné jsou samozřejmě komunikační dovednosti, které jsou základním prostředkem pro to, aby pracovník mohl navázat vztah s klientem a začít s řešením jeho problému. Dobrý pracovník je v souladu s tím, co říká i s tím, jak se projevuje neverbálně. Ke komunikaci patří i umění naslouchat, které se skládá ze tří částí: schopnost pozorovat a číst klientovo neverbální chování, umět naslouchat a chápat verbální sdělení klienta a sledovat veškeré projevy klienta (tedy např. nejen při rozhovoru, ale i v jeho každodenním životě). V neposlední řadě je to empatie, která představuje schopnost vcítit se do pocitů a jednání druhé osoby, a která je součástí emoční inteligence (Matoušek a kol., 2003, s. 52-54).

Při specifikování charakteristik sociálního pracovníka, který se věnuje rizikové mládeži, hovoří Matoušek a Kroftová (2003, s. 252-253) o jakémisi „optimu“ mezi terapeutickou „rodičovskou postavou“ a „autoritou typu vůdce party“. Doplnují, že v práci s mládeží je potřeba jednou umravňování, jindy sankce, dále dodávání sebevědomí, někdy partnerské jednání. Jde o poměr jednotlivých složek, jejich dávkování, situační přiměřenost a přiměřenost klientovým potřebám. Důraz kladou na pracovníkovu

angažovanost, pružnost a sebekontrolu (Matoušek a Kroftová, 2003, s. 252-253).

V návaznosti na vymezování osobnostních předpokladů a kompetencí kurátora pro mládež bych ráda též zmínila etické konflikty, které souvisí s výkonem této funkce. Pemová s Ptáčkem (2012, s. 33) upozorňují, že pracovníci v této pozici čelí základnímu etickému i profesnímu dilematu, a to, zda je hlavním smyslem jejich práce podpora a ochrana dítěte, nebo sociální kontrola (Pemová, Ptáček, 2012, s. 33). Vzhledem k tomu, že kurátor pro mládež je zaměstnancem obecního úřadu obce s rozšířenou působností, je pověřen i realizací opatření, která jsou intervencí státu do integrity rodiny a mohou být v rozporu s vůlí klienta. Tyto situace pak od pracovníka vyžadují dostatečnou míru profesní sebejistoty, rozhodnost, asertivitu, odolnost vůči stresu a zátěži, důslednost, zodpovědný a individuální přístup k jednotlivým klientům i situacím. Důležitá je rovněž schopnost sebereflexe, spolupráce v kolektivu a sdílení v rámci supervize.

3.2 Role, obsah činnosti a metody práce kurátora pro mládež

Při výkonu sociální kurately se kurátor pro mládež dle § 31, odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, prokazuje zvláštním oprávněním, vydaným obecním úřadem obce s rozšířenou působností. Toto oprávnění obsahuje vymezení činností, které může pracovník vykonávat. Jejich zaměření přímo stanovuje uvedený zákon, a to v § 32, odst. 4, dále se týkají úkolů, které tento právní předpis ukládá obecním úřadům s rozšířenou působností v souvislosti s péčí o děti zařazené do § 6.

V náplni práce kurátora pro mládež (MMOL, 2020), zařazeného do Magistrátu města Olomouce, jsou jako činnosti zacílené na péči o děti spadající do § 6, písm. c) a d) uvedeny následující aktivity:

- Kurátor pro mládež odpovídá za řádný výkon odborných a specializovaných agend na úseku péče o rodinu a děti. Je oprávněn osobně jednat s dítětem, na které se vztahuje sociálně-právní ochrana dětí, i se zákonnými zástupci dítěte, a žádat po nich informace potřebné k výkonu této agendy. Navštěvuje dítě v místě bydliště, ve školském zařízení, ve zdravotnickém zařízení, v zaměstnání nebo jiném prostředí, kde se dítě zdržuje. Může pořizovat obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy dítěte a prostředí, v němž se dítě zdržuje, je-li to třeba pro účely ochrany práv dítěte. Poskytuje sociálně právní a výchovné poradenství. Posuzuje celkový stav a příčiny negativních jevů, navrhuje preventivní a provádí okamžitá opatření dle aktuálního stavu. Vyhodnocuje situaci dítěte a jeho rodiny a v indikovaných případech zpracovává individuální plán ochrany dítěte.
- Pořádá případové konference k řešení konkrétní situace ohroženého dítěte.
- Podává soudu návrhy: na nařízení, prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy, v rámci trestního řízení vedeného proti mladistvému na upuštění od výkonu ochranné výchovy, prodloužení ochranné výchovy, podmíněné umístění mimo výchovné zařízení, na vydání předběžného opatření, je-li život, zdraví, výchova či vývoj dítěte vážně ohrožen.

- V soudních řízeních, ve kterých nemůže dítě zastupovat rodič z důvodu možného střetu zájmů, zastupuje dítě kurátor v roli opatrovníka. Jedná se např. o stanovení dohledu nad výchovou či nařízení ústavní výchovy. Dále poskytuje součinnost soudu při realizaci výkonu předběžného opatření.
- Dítě, kterému byla uložena ústavní, případně ochranná výchova, je povinen nejméně jednou za 3 měsíce navštívit, vyjadřuje se k pobytu dítěte mimo zařízení, sleduje, zda ústavní výchova plní svůj výchovný účel a trvají důvody pro umístění dítěte. Rovněž je povinen nejméně jednou za 3 měsíce navštívit rodiče dítěte, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova.
- V rámci řízení proti dětem mladším 15 let, které se dopustily činu jinak trestného, provádí výchovné pohovory s nezletilými a jejich zákonnými zástupci, sociální šetření, podává soudu kvalifikované zprávy, účastní se soudního jednání, kde podává návrhy na uložení vhodného výchovného opatření. Obdobně pracuje s mladistvými, kteří páchají provinění či přestupky. Realizuje preventivně výchovné a poradenské pohovory s mladistvými i jejich rodiči. Na žádost orgánu činného v trestním řízení je povinen poskytnout údaje o mladistvém, které jsou potřebné pro řízení ve věci. Spolupracuje se školou, policií, státním zastupitelstvím, probační a mediační službou, soudy, zdravotnickými zařízeními i jinými odbornými pracovišti. Pokud rodiče nemohou zastupovat mladistvého v rámci trestního řízení, vykonává funkci opatrovníka. Účastní se výslechů mladistvých na policii i soudního řízení, kde podává návrhy na uložení vhodného opatření a má možnost podat odvolání proti rozhodnutí soudu prvního stupně. Taktéž se účastní jednání Komise pro projednávání

přestupků, kde má právo vyjadřovat se k jednotlivým projednávaným skutečnostem i k osobnosti mladistvého. V případě výkonu trestu nebo vazby u mladistvého je povinen jej minimálně jedenkrát za tři měsíce navštívit a projednat s ním možnost zaměstnání nebo přípravy na budoucí povolání.

- Je dále povinen oznamovat orgánu činnému v trestním řízení skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán na dítěti trestný čin nebo že bylo dítě použito ke spáchání trestného činu.
- Podává podněty na zahájení trestního stíhání rodičů či jiných osob odpovědných za výchovu dítěte, je-li podezření, na spáchání trestného činu proti dítěti.

Vzhledem k zaměření práce se budu v následujících kapitolách věnovat podrobnějšímu vysvětlení těch činností kurátora, které souvisí s vyhodnocováním situace dítěte, zařazováním klientů do evidence ohrožených dětí a s jejím ukončením.

3.3 Evidence klientů a způsob vedení spisové dokumentace

Povinnost vést o klientech spisovou dokumentaci vyplývá kurátorovi pro mládež z § 54, písm. a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Podrobněji tuto povinnost upravuje směrnice Ministerstva práce a sociálních věcí č. 2013/26780-21, o stanovení rozsahu evidence dětí a obsahu spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně-právní ochrany dětí a o stanovení rozsahu evidence a obsahu spisové dokumentace v oblasti náhradní rodinné péče. Směrnice v článku 1, odst. 3 stanovuje, že evidence dětí a spisová dokumentace mohou být

vedeny v listinné nebo v elektronické podobě. Na Magistrátě města Olomouce jsou využívány obě formy evidence současně. Článek 2 specifikuje podmínky pro zařazení dětí do základní evidence. V souladu s tímto předpisem zařazuje kurátor pro mládež děti do základní evidence na základě:

- vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, kdy shledá, že se jedná o dítě uvedené v § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů,
- rozhodnutí o zahájení trestního stíhání proti mladistvému nebo zahájení řízení o uložení opatření dítěti mladšímu 15 let, které se dopustilo činu jinak trestného,
- vyrozumění o zahájení přestupkového řízení proti mladistvému, jde-li o opakované nebo soustavné páchaní přestupků mladistvým,
- postoupení spisové dokumentace jiným obecním úřadem obce s rozšířenou působností z důvodu změny místní příslušnosti.

Základní evidenci tvoří dle článku 3 směrnice rejstřík dětí, jmenná kartotéka a spisová dokumentace. Rejstřík dětí se označuje písmeny „Om“, které představují zkratku slov „Ochrana mládeže“. Rovněž spisová dokumentace se označuje spisovou značku „Om“.

Spisovou dokumentaci o dítěti, označenou spisovou značkou Om, dle článku 6 uvedené směrnice tvoří:

- a) spisový obal – na něm je uvedena spisová značka Om, jméno a příjmení dítěte, jeho datum narození, adresa trvalého, příp. faktického pobytu a dále stejné informace o sourozencích nezletilého,

- b) spisový přehled – je označený spisovou značkou Om a jménem dítěte, obsahuje přehled všech součástí spisové dokumentace s uvedením data vložení do spisu a s podpisem pracovníka,
- c) záznam o vyhodnocení situace dítěte – podrobněji vysvětlím v následující kapitole,
- d) individuální plán ochrany dítěte – je vyústěním vyhodnocení situace dítěte, stanovuje konkrétní kroky a úkoly v rámci výkonu sociálně-právní ochrany dítěte, specifikuje odpovědné osoby pro jejich naplňování a časový harmonogram plnění,
- e) přehled návštěv dětí umístěných v ústavní, ochranné výchově, ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody,
- f) přehled návštěv rodičů těchto dětí,
- g) záznamy a protokoly o jednání s dětmi, rodiči, jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte a dalšími osobami, včetně protokolů o případové konferenci,
- h) správní spis, obsahující písemnosti týkající se správního řízení vedeného obecním úřadem obce s rozšířenou působností,
- i) další písemnosti týkající se dítěte, případně společně evidovaných sourozenců (záznamy o výsledcích šetření v rodině, kopie podání soudům a jiným státním orgánům, rozhodnutí soudů, orgánů činných v trestním řízení a správních orgánů).

Uvedená směrnice stanovuje v článku 28 též podmínky pro vyřazení dítěte z evidence, jak jsem zmínila již v úvodu. V případě klienta kurátora pro mládež k tomu může dojít, pokud:

- dítě dosáhne zletilosti,
- nabyde-li dítě plné svéprávnosti, v případě, že je mu přiznána ještě před nabytím zletilosti,
- skončilo-li období, na které byla prodloužena ústavní nebo ochranná výchova po dosažení zletilosti,
- ke dni skončení pobytu dítěte v zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, ve středisku výchovné péče nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,
- ke dni právní moci rozhodnutí soudu o zastavení trestního stíhání proti mladistvému,
- ke dni právní moci rozhodnutí soudu o zastavení řízení ve věci uložení opatření dítěti mladšímu 15 let, které se mělo dopustit činu jinak trestného,
- ke dni právní moci rozhodnutí správního orgánu o zastavení přestupkového řízení proti mladistvému,
- jestliže podle spisové dokumentace o dítěti nebyl obecním úřadem obce s rozšířenou působností proveden žádný úkon v době nejméně 6 měsíců před vyřazením dítěte z evidence,
- postupuje-li se spis Om jinému místně příslušnému obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností v důsledku změny místní příslušnosti, nebo
- při úmrtí dítěte.

K vyřazení dojde za podmínky, že podle individuálního plánu ochrany dítěte nejsou naplánována další opatření sociálně-právní ochrany k zajištění

ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině a k posílení funkcí rodiny, a pokud není dán jiný důvod pro vedení dítěte v základní evidenci v souladu s § 54 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

3.4 Vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny

Povinnost pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny ukládá kurátorovi pro mládež zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a to v § 10, odst. 3, písm. c). Jedná se zejména o posouzení, zda se jedná o dítě spadající do § 6 uvedeného zákona. Tento postup dále specifikuje vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, v příloze č. 1 s názvem Standardy kvality sociálně-právní ochrany při poskytování sociálně-právní ochrany orgány sociálně-právní ochrany, v kritériu 9 c) a 9 d). Uvádí, že základní vyhodnocování potřeb dítěte a situace rodiny se provádí u všech případů v okamžiku přijetí oznámení. Jestliže z jeho závěru vyplývá, že se jedná o dítě vymezené v § 6 výše uvedeného zákona, provádí orgán sociálně-právní ochrany dětí, tedy kurátor pro mládež, podrobné vyhodnocování.

Ministerstvo práce a sociálních věcí (2014) připomíná základní principy vyhodnocování, mezi které patří:

- zaměření na nejlepší prospěch dítěte,
- odvíjí se od stadia vývoje daného dítěte,
- je orientováno na prostředí, ve kterém dítě dosud vyrůstalo,
- bere v úvahu kulturní, náboženské a etnické zázemí dítěte,

- zahrnuje dítě, rodiče i širší rodinu,
- zaměřuje se na silné stránky dané rodiny a objasňuje stávající obtíže,
- pracuje na mezioborové úrovni, spolupracuje s úřady, nevládními neziskovými organizacemi, zdravotníky, školou apod.,
- jedná se o proces, nikoli o jednorázový úkon,
- probíhá paralelně s dalšími službami a podporou pro rodinu a dítě,
- je založeno na důkazech získaných terénní prací, nikoli pouze na zprostředkovaných informacích.

Jak dále uvádí MPSV, vyhodnocování je metodou sociální práce, jejímž prostřednictvím zaměstnanci orgánu sociálně-právní ochrany dětí zjišťují situaci daného dítěte a jeho rodiny. Spočívá ve sběru relevantních informací a v jejich analýze. Výsledkem je objektivní vyhodnocení situace konkrétního dítěte, určení míry jeho ohrožení, prověření kapacity a zdrojů v rodině i v širším okolí dítěte a rodiny. Na jeho základě jsou plánována a přijímána opatření, intervence, zprostředkovány služby a další aktivity směřujících k adekvátní podpoře dítěte a jeho rodiny. Vyhodnocování může využívat různé metody a způsoby sběru dat. Provádí se pro každé dítě samostatně, v případě sourozenců má být pro všechny provedeno současně (MPSV, 2014).

Vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny provádí kurátor pro mládež na Magistrátě města Olomouce písemně do připravených formulářů s názvy „Záznam o vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny“ a „Podrobné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny“ (viz příloha č. 3). Využívá informace od co nejširšího spektra aktérů (dítěte, rodiče, blízkých příbuzných či jiných osob podílejících se na péči, zprávy školy, lékařů, psychologů,

psychiatrů, odborných zařízení, sdělení PČR apod.). Před samotným zavedením dítěte do evidence je v registru obyvatel ověřen jeho trvalý pobyt. Pokud má dítě trvalé bydliště ve správním obvodu magistrátu, je dále pokračováno ve vyhodnocování, v opačném případě je oznámení předáno jinému místně příslušnému úřadu. Do hodnotícího formuláře jsou zaznamenávány základní údaje o dítěti, rodičích či jiných pečujících osobách (jméno, datum narození, adresa trvalá i kontaktní, telefon, rodičovská odpovědnost, případně jiné důležité informace). Jsou též zjišťována jména a data narození sourozenců dítěte, a to jak stejných rodičů, tak rodičů s jinými partnery. Zjišťovány jsou rovněž instituce a další odborníci pracující s dítětem (praktický a odborný lékař, škola, odborná zařízení apod.). V závěru „Záznamu o vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny“ provede kurátor pro mládež primární úvahové zhodnocení, jehož výsledkem je zjištění, že:

- a) nebyly shledány důvody pro výkon sociálně-právní ochrany z důvodu ohrožení dítěte podle § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů,
- b) jedná se o dítě uvedené v § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

V prvním případě pracovník následně pracuje s klientem jako s dítětem nespadajícím do § 6 uvedeného zákona. V případě b) provádí kurátor pro mládež „Podrobné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny“, a to ve lhůtě do jednoho měsíce od zařazení dítěte do evidence.

Formulář „Podrobné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny“ je členěn do tří oblastí. Jsou jimi:

1. Vyhodnocení situace dítěte – je posuzováno zdraví dítěte, jeho emoční vývoj a chování, učení a vzdělávání se, rodinné a sociální vztahy, identita a sociální prezentace dítěte, samostatnost a sebeobsluha, schopnosti a vlastnosti dítěte. V závěru tohoto bloku je provedeno zhodnocení míry ohrožení práv a zájmů dítěte.
2. Vyhodnocení situace rodiny a rodičovských kompetencí – je hodnocena základní péče rodičů, zajištění bezpečí a ochrany, vztahy v rodině, výchovné kompetence, bytové poměry, zaměstnání rodičů a finanční situace rodiny, zdravotní poměry rodičů.
3. Hodnocení širšího rodinného prostředí – zkoumá rodinnou historii a fungování širší rodiny, možnosti v širší rodině, možnosti v širším sociálním prostředí rodiny a další skutečnosti nezbytné pro hodnocení širšího prostředí rodiny v konkrétním případě. Výstupem bloku 2 a 3 je zjištění příčin krize v rodině.

V závěru hodnocení jsou vyjádřena přání dítěte a rodičů a specifikovány ochranné a rizikové faktory. Na základě Podrobného vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny je rovněž ve lhůtě 1 měsíce od zařazení dítěte do evidence zpracován „Individuální plán ochrany dítěte“, o kterém již hovořila v kapitole 3.3.

Je důležité zmínit, že Podrobné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny je „živý“ dokument. K přehodnocování dochází dle potřeby a charakteru případu, vždy při zásadních změnách v situaci dítěte a rodiny, nejméně 1x za 12 měsíců. Smyslem přehodnocování je především prověřit, zda lze nezletilé dítě nadále považovat za ohrožené ve smyslu § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně, ve znění pozdějších předpisů (MMOl., 2020, Standard č. 9).

4 Faktory ovlivňující sociálně patologické jednání u nezletilých

V předchozí kapitole jsem vymezila základní tři oblasti, na které se zaměřuje kurátor pro mládež při podrobném vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny. Nyní bych ráda nastínila význam těchto faktorů pro chování dětí a jejich vliv na případný vznik sociálně patologického jednání, jehož důsledkem je zařazování nezletilých do evidence Om kurátora pro mládež.

Jak jsem již připomněla v úvodu, klienty kurátora pro mládež, kteří spadají do kategorie „ohrožených dětí“, se stávají nezletilí, jejichž chování je v konfliktu se společenskými či právními normami. V této souvislosti lze tedy hovořit o sociálně patologickém jednání. Fišer a Škoda definují sociální patologii jako souhrnné označení nezdravých, abnormálních a obecně nežádoucích společenských jevů. Řadí mezi ně například agresivitu a násilí, závislostní chování, kriminalitu a delikvenci, suicidální jednání, jevy spojené s prostředím rodiny. Každý takový jev má svoji míru společenské nebezpečnosti (Fišer, Škoda, 2014, s. 15). V tomto kontextu bych ráda též zmínila, že od pojmu sociálně patologické jevy se v současné době především v oblasti školní prevence upouští ve prospěch méně stigmatizujícího termínu „rizikové chování“. Jak uvádí Miovský a kol. (2010, s. 23), pojmem rizikové chování rozumíme chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost. Autoři dále specifikují, že rizikové chování představuje kategorii, kterou se zabývají sociální a medicínské vědní obory. Zpravidla zahrnuje interpersonální agresivní chování, delikventní chování ve vztahu k hmotnému majetku, rizikové zdravotní návyky, nevhodné sexuální chování, rizikové chování ve vztahu

k společenským institucím, prepatologické hráčství, rizikové sportovní aktivity a další oblasti rizikového chování, např. řízení motorových vozidel, rizikové stravovací návyky (Miovský a kol., 2010, s. 30).

Faktorů, které ovlivňují sociálně patologické jednání u nezletilých, je jistě celá řada. Fišer a Škoda (2014, s. 29) poukazují na zcela zřejmou souvislost mezi vznikem patologického jednání a působením společenských faktorů. Zmiňují však také otázku osobnosti daného jedince. Sociálně patologické chování je pak podle nich důsledkem působení řady různých biopsychosociálních faktorů, které působí v inkriminovaném čase ve vzájemné interakci. Moravcová, Podaná, Buriánek a kol. (2015, s. 10-12) zmiňují faktory, jako jsou pohlaví, věk, etnicita a náboženství, dále vliv rodiny, školy, společnosti delikventních kamarádů, otázku sebekontroly, morálky a příležitostí. Macek (2003, s. 77) pak hovoří o vlivech kulturních, historických, ekonomických, sociálních, politických a psychologických. Dále zdůrazňuje působení rodiny, vrstevníků, školy a osobnostních charakteristik dítěte (Macek, 2003, s. 78-79).

Úplný výčet faktorů ovlivňujících problémové jednání u nezletilých a jejich podrobný rozbor není cílem této kapitoly. Pro bližší pochopení zpracovávaného tématu bych chtěla pouze stručně naznačit vliv výše zmíněných tří oblastí, které jsem v návaznosti na obsah formuláře Podrobné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny (viz příloha č. 2) vymezila jako osobnost dítěte, rodinné prostředí a širší sociální prostředí rodiny.

4.1 Osobnost dítěte

Pojem osobnost definuje Nakonečný jako organizovaný, dynamický a interindividuálně odlišný celek psychofyzických dispozic, které určují

průběh a projevy psychických reakcí (Nakonečný, 1997, s. 12). Dále připomíná, že osobnost se postupně utváří v interakci vrozených tendencí a zkušeností a je převážně produktem učení, které můžeme též označovat termínem socializace (Nakonečný, 1997, s. 49). Pro účely hodnocení situace ohroženého dítěte upozorňují Matoušek a Pazlarová (2010, s. 142) na některé rizikové biologické faktory na straně dítěte, které mohou představovat zátěž pro jeho další vývoj. Patří mezi ně nedonošenost, nízká porodní váha, obtížný temperament nebo jeho nestabilita, chronická nemoc nebo častá nemocnost, vrozená tělesná či mentální vada, psychomotorická opožděnost, neobratnost, snížená inteligence, problémový vztah ke stravování nebo zažívací obtíže. Zmiňují rovněž pohlaví v souvislosti s častějším sexuální zneužíváním dívek.

Ze zkušeností kurátorů pro mládež vyplývá, že jejich klienty jsou nezletilí, zpravidla ve věku 9-18 let. Tento úsek v životě dítěte, souhrnně označovaný jako období dospívání, provází řada výrazných biologických i psychických změn, které se rovněž výrazným způsobem podílejí na formování osobnosti dítěte a odráží se v jeho jednání. Proto bych jeho jednotlivé etapy a rizika, která s nimi souvisí, chtěla krátce nastínit.

Langmeier a Krejčířová (2007, s. 143) člení období dospívání na tři fáze:

Fáze prepuperty (10/11–13 let) – začíná prvními známkami pohlavního dospívání, objevují se sekundární pohlavní znaky. U dívek končí nástupem menarche, u chlapců první noční polucí.

Fáze puberty (13/14-15 let) – zpravidla 1-2 roky po prvních menzes se u dívek dostavuje pravidelný ovulační cyklus, rovněž reprodukční schopnost chlapců je dosahována po dokončení vývoje hlavních sekundárních pohlavních znaků.

Období adolescence (16/17-22 let) – je dosahována plná reprodukční zralost a dokončen tělesný růst, dochází k navazování erotických vztahů a změnám v sebepojetí a postavení jedince ve společnosti.

Ptáček a Kuželová (2013, s. 45-51) připomínají, že projevy dospívání v chování jednotlivých dětí se výrazně liší v kvalitě a intenzitě. Období prepuberty označují pojmem střední školní věk. Pro tento životní úsek je charakteristická potřeba sociálního kontaktu a identifikace se skupinou dětí stejného pohlaví. Vrstevníci se stávají nejdůležitější složkou školního života. Identita dítěte je utvářena názory, postoji a hodnocením ostatních. Výrazná je rovněž potřeba akceptace a prostoru pro vlastní iniciativu. Rizika, která se objevují v této etapě, mohou souviset s přechodem dítěte na druhý stupeň základní školy. Zvyšující se školní nároky jsou kritické především pro děti s hraničním intelektem a stávají se pak příčinou jejich selhávání. Začínají se též objevovat první sociálně patologické jevy, například záškoláctví.

Fázi puberty, označovanou též jako starší školní věk, vnímají zmínění autoři jako biologický a sociální mezník v životě dítěte. Po biologické stránce dochází k pohlavnímu dospívání, sociálním mezníkem je ukončení povinné školní docházky a následná volba povolání. Objevují se zvláštnosti v chování jako emoční labilita, změny nálad, impulzivita, nestálost, zranitelnost, citlivost ke kritice, sexuální zvědavost, kritičnost v přístupu k okolnímu světu, odmítání autorit, proměna citové vazby k rodině. Při hledání a vytváření vlastní identity nabývají na významu vrstevnické skupiny, které se ale postupně rozpadají a dochází k navazování vztahu. K obecným rizikům spojeným s touto etapou patří zdravotní obtíže dítěte, vývojové vady, opoždění za očekávanou normou, dále se začínají objevovat sociálně patologické jevy spojené zejména s partou vrstevníků, útky z domova,

konzumace alkoholu, návykových látek, kouření, problémy s vlastní identitou a psychiatrické obtíže (Ptáček, Kuželová, 2013, s. 45-51).

V období adolescence se stabilizuje tělesný vývoj, intelektuální potenciál dosahuje vrcholu, není však dosud doplněn o životní zkušenost. Projevuje se významná potřeba emočních prožitků, do popředí se dostávají partnerské vztahy na úkor rodinných, dále potřeba samostatnosti. Část adolescentů nastupuje do zaměstnání, což je významná změna v životě člověka. Adolescence je citlivé období pro vznik tzv. rizikového chování. Patří k němu neosvojování si pracovních návyků, sociálně patologické jevy jako kriminalita a přestupky, začlenění se do sociálně patologické vrstevnické skupiny, konzumace, eventuálně závislost na drogách, alkoholu, nikotinu (Ptáček, Kuželová, 2013, s. 45-51).

4.2 Rodinné prostředí

Rodina je jistě jedno z nejvýznamnějších prostředí, které zásadním způsobem ovlivňuje vývoj a chování dítěte. Jak uvádí Moravcová, Podaná, Buriánek a kol. (2015, s. 74), dochází zde k socializaci dítěte a přenosu základních hodnot a norem společnosti. Důležitou úlohou rodičů je na děti dohlížet a motivovat je k žádoucímu chování. Z hlediska společnosti plní rodina řadu funkcí, kdy Fišer a Škoda (2014, s. 158) zmiňují funkce biologické, ekonomické, sociální a psychologické. V případě, že některá z nich není plněna, může se rodina stát pro své příslušníky zdrojem případného negativního vývoje, poruch chování a vzniku a rozvoje sociálně patologických jevů. Taková rodina pak není schopna zajistit normální vývoj dítěte a plnit požadavky společnosti na jeho výchovu. Význam rodiny pro predikci problémového chování dětí zdůrazňuje i Macek (2003, s. 78),

který upozorňuje na vliv vzdělání a zaměstnání obou rodičů a jejich začlenění do dalších sociálních skupin. Připomíná, že rodiče fungují pro své děti především jako modely chování. S projevy rizikového a problémového chování dětí souvisí dlouhodobě převládající rodinné klima, názory, přesvědčení a postoje obou rodičů, případně jejich náboženská orientace.

Obdobně se vyjadřují i Matoušek a Pazlarová (2010, s. 81-82), když hovoří o socioekonomickém statusu rodiny. Tento termín zahrnuje úroveň příjmů, vzdělání a zaměstnání rodičů. Autoři upozorňují, že u dětí z rodin s nízkým socioekonomickým statusem se častěji objevují psychické problémy a společensky nežádoucí chování, u adolescentů se zvyšuje riziko delikvence. Janský (2004, s. 73) dále uvádí, že v rodinách s nízkou socioekonomickou úrovní dochází častěji k zanedbávání dětí z důvodu materiálně a hygienicky nezabezpečených podmínek, nedostatku vzdělanostně-kulturních vlivů a výchovných podnětů.

Kurátor pro mládež se ve své práci velmi často setkává s dětmi z rodin neúplných. V této souvislosti připomínají Fišer a Škoda rozvod rodičů jako závažný patogenní činitel v duševním dozrávání dítěte. Ten se nejvíce uplatňuje v období pubescence a adolescence. Dítě prožívá rozpad důvěrně známého prostředí bezpečí a jistoty právě v období, kdy tuto jistotu nadměrně potřebuje a nedokáže se ještě plně orientovat. Proto dochází ke vzniku pocitu křivdy a rozčarování, který se následně promítá do utváření jeho životních hodnot (Fišer, Škoda, 2014, s. 159). Janský upozorňuje na zvýšený výskyt poruch chování a odchylek v sociálním vývoji dětí, vychovávaných bez otce. Jako zvláště rizikové označuje chybění otce při výchově chlapců, u kterých tím bývá narušena identifikace s rodičem stejného pohlaví a spolu s absencí mužské autority v rodině bývá častou příčinou výskytu delikventního a asociálního chování (Janský, 2004, s. 74).

Je třeba rovněž připomenout sociálně patologické jevy, které se pojí s prostředím rodiny a výrazným způsobem zasahují do formování osobnosti dítěte. Matoušek a Pazlarová (2010, s. 137-138) hovoří o nevhodném zacházení rodičů či jiných pečujících osob s dítětem. Připomínají syndrom CAN, který vysvětlují jako neposkytování nutné péče nebo úmyslné ubližování dítěti. Do této kategorie řadí fyzické týrání, které definují jako přímé tělesné ubližování, psychické týrání, které mívá podobu odmítání nebo ponižování dítěte, dále emocionální zanedbávání, což je neschopnost pečujících osob poskytovat dítěti psychologickou podporu, dále sexuální zneužívání, za které se považují případy, kdy je dítě objektem sexuálního chování dospělé osoby nebo je jinak angažováno v sexuálních projevech dospělého. Zmiňují také Münchhausenův syndrom v zastoupení, což je označení pro zdravotní obtíže vyvolané pečující osobou (nejčastěji matkou) u dítěte.

Carr-Gregg a Shalle (2010, s. 85) upozorňují, že v ideálním rodinném prostředí se dospívající mladí lidé cítí bezpečně a vědí, že si jich někdo váží a naslouchá jim. Zdůrazňují sounáležitost jako pocit, že člověk někam patří, že ho někdo potřebuje, že je důležitým a milovaným členem rodiny. Zmiňují studii v americké Minnesotě čítající 12 000 mladých lidí, z jejichž výsledků vyplynulo, že dospívající s pevnou citovou vazbou na rodiče méně často užívali drogy nebo alkohol, nezačínali příliš brzy sexuálně žít a nepáchali násilné činy.

4.3 Širší sociální prostředí rodiny

Chování dítěte a fungování rodiny je samozřejmě výrazně ovlivňováno též širším sociálním zázemím, jako je komunita, ze které rodina pochází, lokalita,

ve které žije, etnická příslušnost. Dále je třeba vzít v úvahu rodinnou historii a fungování širší rodiny (velikost a složení rodiny, vzájemné vztahy v širší rodině, začlenění do dalších sociálních skupin, případný výskyt sociální patologie) a možnosti v širší rodině. Objektívni hodnocení dítěte a jeho rodiny bez ohledu na jejich vazby s širší rodinou a dalšími subjekty není možné, jak upozorňují i Matoušek s Pazlarovou (2010, s. 90-91). Sociální izolaci rodiny pak považují za rizikový faktor.

Pemová s Ptáčkem (2012, s. 134) připomínají, že při poskytování sociálně-právní ochrany dětí je nutno respektovat rodinu nejen jako právně vymezené společenství (tedy společenství, které je založeno na právních vztazích vycházejících ze zákona, jako je manželství, právně určené rodičovství, adopce apod.), ale vnímat i psychologické pojetí rodiny, dle kterého si každý jedinec určuje a definuje sám, co považuje za rodinu. Především je tedy třeba respektovat představu dítěte o tom, kdo je mu blízký a zda případně někdo ze širší rodiny neprojeví zájem o péči o dítě. S tím souvisí i prověřování možností podpory v rámci širší rodiny, které provádí kurátor pro mládež v rámci podrobného vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny při zařazování dítěte do evidence ohrožených dětí.

Na možný vliv lokality, komunity či etnické příslušnosti na život rodiny upozorňují dále Matoušek a Kroftová (2003, s. 137). Příkladem mohou být ghetta, která vykazují vysokou míru nezávislosti na sociálním okolí a vysokou nezaměstnanost, a která jsou dokonalou živnou půdou pro kriminalitu a jiné sociálně patologické jevy. Komunita však může být i zdrojem opory pro rodinu, pokud v ní naopak dobře funguje sousedská výpomoc, občanské iniciativy či zajištění volnočasových aktivit.

Znalost zdrojů a příčin vzniku a rozvoje sociálně patologických jevů se jeví jako nezbytná pro účinnou práci při jejich řešení, jak uvádí Fišer a Škoda (2014, s. 29). Obdobně se vyjadřují i Moravcová, Podaná, Buriánek a kol. (2015, s. 13), kteří zdůrazňují důležitost zkoumání souvislostí nezákonného chování u dětí, protože právě v raném věku člověka existuje největší pravděpodobnost jeho nápravy a opětovné integrace do společnosti. V návaznosti na uvedené bych se tedy ve vlastním výzkumu chtěla zaměřit na důkladnější poznání zmíněných oblastí ve skupině klientů kurátora pro mládež, která byla zařazena do evidence Om v r. 2019.

5 Metodická část

V teoretické části práce jsem vymezila základní pojmy, vysvětlila, koho lze považovat za klienta kurátora pro mládež, představila instituci Magistrátu města Olomouce i postavení kurátora pro mládež a jeho způsob práce. V jejím závěru jsem zmínila faktory, které mohou mít výrazný vliv na chování nezletilých a tím i na jejich zařazení do evidence ohrožených dětí. A právě podrobnější charakteristice této skupiny, tedy dětí spadajících do § 6, zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, se budu věnovat nyní ve výzkumné části.

5.1 Cíl výzkumu

Cílem mé práce je charakterizovat skupinu klientů, která byla zařazena do evidence ohrožených dětí kurátorů pro mládež Magistrátu města Olomouce v roce 2019, a vymezit důvody, které nejčastěji vedly k této evidenci. Práce rovněž odpoví na otázku, kolik klientů z této skupiny zůstává v péči kurátora déle než rok a proč.

Jak jsem již uvedla výše, objektem mého zkoumání budou klienti kurátora pro mládež Magistrátu města Olomouce, kteří byli v kalendářním roce 2019 nově zařazení do evidence ohrožených dětí, označované zkratkou Om. Zaměřím se na důvody, pro které byli vyhodnoceni jako ohrožené děti, dále se pokusím vymezit jejich osobnostní charakteristiky, rodinou situaci a širší sociální prostředí rodiny. Tyto klienty budu sledovat po dobu jednoho roku od zařazení do evidence. Toto období jsem stanovila na základě interního pravidla oddělení sociální prevence Magistrátu města Olomouce, které vychází ze Směrnice MPSV 2013/26780-21 o stanovení rozsahu evidence dětí

a obsahu spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně-právní ochrany a o stanovení rozsahu evidence a obsahu spisové dokumentace v oblasti náhradní rodinné péče. V kapitole 3.3, věnované způsobu vedení spisové dokumentace, jsou výše uvedenou směrnicí specifikovány podmínky pro vyřazování klientů z evidence. V bodě n) čl. 28. se uvádí, že k němu může dojít, jestliže podle spisové dokumentace o dítěti nebyl obecním úřadem obce s rozšířenou působností proveden žádný úkon po dobu nejméně 6 měsíců před vyřazením dítěte z evidence. Z praktické zkušenosti kurátorů pro mládež a v návaznosti na tuto podmínku pak vyplývá, že období jednoho roku od přijetí do péče je jakýmsi obvyklým, minimálním časovým úsekem, po který je klient veden v evidenci. Na jeho základě lze uvažovat o tom, u kolika klientů je nutná dlouhodobější spolupráce s kurátorem. Samozřejmě, že i z tohoto pravidla mohou existovat výjimky, jak je zřejmé z dalších podmínek uvedených v kapitole 3.3. Ve výzkumu budu zjišťovat, kolik z klientů, kteří byli v roce 2019 zařazeni do evidence Om kurátora pro mládež, zůstává v této evidenci déle než jeden rok a co je nejčastějším důvodem pokračující péče.

Na Magistrátě města Olomouce, oddělení sociální prevence, je pro účely Ministerstva práce a sociálních věcí 1 x ročně (vždy v lednu) prováděno statistické šetření, hodnotící uplynulý kalendářní rok. V rámci tohoto sběru dat jsou sledovány počty založených Om spisů, dále počty trestných činů, přestupků a výchovných problémů, spáchaných mladistvými a dětmi do 15 let v daném roce, počty uložených výchovných opatření, a to jak mladistvým, tak dětem do 15 let, uložená trestní opatření a počty mladistvých ve výkonu vazby či trestu odnětí svobody. Založené NeOm spisy, tedy spisy dětí, které nebyly vyhodnoceny jako ohrožené, se sledují pouze orientačně pro vnitřní potřeby magistrátu. Data získaná z mého

výzkumu doplní za sledované období tyto údaje o podrobnější charakteristiku nově evidovaných ohrožených dětí a umožní tak komplexnější hodnocení situace v dané lokalitě.

5.2 Metodika výzkumu

Výzkumná část práce bude realizovaná na oddělení sociální prevence odboru sociálních věcí Magistrátu města Olomouce. Ke konání výzkumu jsem získala souhlas vedoucího odboru, který je vložen jako příloha č. 5. Zvolila jsem typ kvantitativního výzkumu, metodu sekundární analýzy, kdy data budu získávat ze spisové dokumentace. Budu pracovat se spisy Om, založenými v roce 2019. Informace budu čerpat z dokumentů:

- 1) Záznam o vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny
- 2) Podrobné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny.

Práce odpoví na výzkumné otázky:

- 1) Jaké byly nejčastější důvody zařazení nezletilých do evidence Om kurátora pro mládež v roce 2019?
- 2) Jaká je charakteristika této skupiny klientů (charakteristika dítěte, charakteristika rodiny a širšího sociálního prostředí rodiny)?
- 3) Kolik nezletilých z této skupiny zůstává v evidenci Om kurátora pro mládež déle než jeden rok a proč?

Odpověď na první otázku budu zjišťovat z dokumentu Záznam o vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny. Tento dokument obsahuje informace o důvodu, pro který bylo dítě vyhodnoceno jako ohrožené a došlo k založení spisu Om.

K zodpovězení otázky č. 2 získám z téhož dokumentu údaje o pohlaví a věku dítěte. Dále budu pracovat s dokumentem Podrobné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, který obsahuje veškeré stěžejní údaje o osobnosti dítěte, jeho rodině a širším sociálním prostředí rodiny. V rámci charakteristiky dítěte budu zjišťovat jeho zdravotní stav, učení a vzdělávání a osobnostní charakteristiky, které neodpovídají věku. Ze stejného dokumentu budu čerpat informace i pro charakteristiku rodiny a širšího sociálního prostředí rodiny. Bude mě zajímat struktura rodiny, bytové poměry, finanční zajištění rodiny, zdravotní stav rodičů a případný výskyt sociální patologie v rodině. V širším sociálním prostředí rodiny se pak opět zaměřím na případný výskyt sociální patologie v širší rodině a fungování podpůrných sítí. Do této kategorie jsem rovněž zařadila sběr údajů o lokalitě, ve které rodina žije.

Vzhledem k tomu, že výzkum bude probíhat v prosinci 2020, dojde u klientů i k přehodnocení jejich situace, a to dle postupu, který je stanovený ve Standardech kvality sociálně-právní ochrany při poskytování sociálně-právní ochrany orgány sociálně-právní ochrany, jak jsem již zmínila v kapitole 3.4. Z dokumentu Podrobné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny bude tedy možné získat i poznatky o tom, kolik a kteří z klientů zůstávají v péči kurátora pro mládež déle než jeden rok a důvod této pokračující péče. Tímto způsobem tedy odpovím na výzkumnou otázku č. 3.

Při sestavování kategorií pro výzkum jsem vycházela z teoretické části, kde jsem zmiňovala hlavní rizikové faktory ovlivňující případný vznik sociálně patologického jednání u nezletilých. Získané informace budu zapisovat do Záznamového listu, který vyplním samostatně pro každé nově evidované dítě. Záznamový list s vysvětlením jednotlivých kategorií výzkumu je součástí přílohy č. 4.

6 Empirická část

V empirické části práce se nejprve zaměřím na vymezení důvodů, pro které byli klienti kurátora v roce 2019 zařazováni do evidence Om. Dále se se budu věnovat podrobnější charakteristice těchto nezletilých, jejich rodinného prostředí a širšího sociálního prostředí rodiny. V závěru kapitoly pak uvedu, kolik z nově evidovaných klientů zůstává v péči kurátora déle než jeden rok a důvody této pokračující péče.

6.1 Důvody zařazení klientů do evidence Om

V roce 2019 bylo do evidence Om kurátorů pro mládež Magistrátu města Olomouce nově zařazeno celkem 45 klientů. Z tohoto počtu bylo 30 chlapců a 15 dívek. Celkově byla početně nejvíce zastoupena věková kategorie 15-18 let (21 osob), dále kategorie 13-14 let (13 osob), 10-12 let (10 osob). V kategorii do 9 let se objevila pouze jedna osoba, jednalo se o chlapce. Z hlediska pohlaví byli nejpočetnější skupinou chlapci ve věku 15-18 let (13 osob), dále byli stejným počtem 8 osob zastoupeni chlapci ve věku 10-12 let, chlapci ve věku 13-14 let a dívky ve věku 15-18 let. Nejčastějším důvodem, pro který byli klienti zařazováni do evidence Om, byla trestná činnost (24 osob). Do této kategorie byly zahrnuty i činy jinak trestné, kterých se dopustili nezletilí ve věku do 15 let. Trestná činnost se jako důvod evidence nejvíce vyskytovala u chlapců ve věku 15-18 let (10 případů). Naopak vůbec se trestné jednání neobjevilo v kategorii dětí do 9 let a u dívek ve věku 10-12 let. Na druhém místě byly jako důvod evidence uváděny opakované přestupky (7 osob) a závažné výchovné problémy (7 osob). Jako výchovné problémy bylo zmiňováno závažné problémové chování doma i ve škole, agresivita, nerespektování autorit, první přestupkové jednání, experimentování

s alkoholem. Pouze jedenkrát se jako důvod evidence objevila závislost na návykových látkách, a to u chlapce ve věku 15-18 let (jednalo se o marihuanu a pervitin). Opakované útěky od rodičů a prostituce se jako důvod pro zařazení do evidence Om u klientů přijatých do péče kurátora v roce 2019 nevyskytovaly.

Souhrnný přehled důvodů evidence ve vztahu k věku a pohlaví klientů představuje tabulka č. 1.

Tabulka č. 1 – Důvody zařazení klientů do evidence

Důvody evidence	Celkem	do 9 - ti let		10–12 let		13–14 let		15–18 let	
		chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky
Trestná činnost	24	0	0	3	0	4	2	8	4
Opakované přestupky	7	0	0	2	2	0	1	1	1
Neomluvená absence	6	0	0	0	0	2	2	0	2
Opakované útěky od rodičů	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Alkohol a jiné návykové látky	1	0	0	0	0	0	0	1	0
Prostituce	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Jiné závažné výchovné problémy	7	1	0	3	0	2	0	1	1
Celkem	45	1	0	8	2	8	5	13	8

Zdroj: autor, zpracováno ze spisové dokumentace MMOI.

6.2 Charakteristika skupiny klientů zařazených do evidence Om

V této části výzkumu jsem se zaměřila na podrobnější charakteristiku dětí zařazených do evidence Om v roce 2019, jejich rodinného prostředí a širšího sociálního prostředí rodiny.

V rámci **charakteristiky dítěte** jsem se věnovala zjišťování zdravotního stavu klientů, způsobu učení a vzdělávání se a osobnostním charakteristikám, které neodpovídají věku dítěte.

Dobrá zdravotní stav byl kurátory uváděn u zhruba $\frac{3}{4}$ z celkového počtu klientů (33 osob), tyto děti prodělaly pouze běžná dětská onemocnění a nebyly v péči žádného specialisty. V kategorii dlouhodobé onemocnění se vyskytli celkem čtyři klienti. Byly zaznamenány tyto typy onemocnění: onemocnění srdce, cukrovka, onemocnění pohybového aparátu a žloutenka, kterou se klient nakazil v souvislosti s nitrožilní aplikací drogy. Zdravotní postižení bylo zjištěno u dvou klientů, v obou případech se jednalo o postižení sluchu. Celkem pět klientů bylo léčeno psychiatrem, stejný počet nezletilých využíval psychologickou péči. Čtyři klienti se objevili zároveň ve více kategoriích:

1. Klienti s dlouhodobým onemocněním

- Chlapec ve věku 13-14 let, který se léčil s diabetem, zároveň byl i v péči psychologa.
- Chlapec ve věku 15-18 let, závislý na marihuaně a pervitinu, který se nakazil žloutenkou, využíval rovněž psychologickou péči.

2. Klienti se zdravotním postižením

- Chlapec ve věku 15-18 let s postižením sluchu, kde byla nutná též péče psychiatra.

3. Klienti v péči psychiatra

- Dívka ve věku 15-18 let byla léčena psychiatrem, souběžně čerpala i psychologickou péči.

Nadpoloviční většina klientů (30 osob) plnila ve sledovaném roce povinnou školní docházku. Do této skupiny patřilo i šest dětí ve věku 15-18 let, z toho dva chlapci a čtyři dívky. Učební obor navštěvovalo devět dětí, střední školu pět a byla zaznamenána pouze jedna dívka ve věku 15-18 let, která po ukončení povinné školní docházky ve studiu nepokračovala, nebyla vedena v evidenci úřadu práce ani nenavštěvovala žádné zaměstnání. Ve skupině nebyli žádní klienti v pracovním poměru či v evidenci úřadu práce.

V rámci osobnostních charakteristik, které neodpovídají věku dítěte, byl sledován rozumový vývoj, míra samostatnosti, sociální a emoční zralost. U 22 klientů byla zaznamenána některá z odchylek od očekávané normy, kdy téměř $\frac{3}{4}$ této skupiny tvořili chlapci (16 osob), dívek bylo šest. Z hlediska věku byli v této kategorii nejvíce zastoupeni chlapci ve věku 13-14 let (8 osob). Nejčastěji byla zmiňována sociální nezralost (15 osob) a emoční nezralost (13 osob). U klientů byla popisována neschopnost začlenit se vhodně do vrstevnické skupiny, nerespektování autorit, stanovených pravidel a norem chování, emoční labilita, impulzivní či agresivní jednání. Rozumový vývoj v pásmu podprůměru byl uveden u sedmi klientů, snížená míra samostatnosti se objevila pouze ve dvou případech. Více odchylek současně bylo zaznamenáno celkem u 13 klientů.

Při zkoumání **rodinného prostředí** klientů jsem se zaměřila na strukturu rodiny, bytové poměry, finanční zajištění rodiny, zdravotní stav rodičů a případný výskyt sociální patologie v rodině.

V celkovém vzorku 45 klientů tvoří děti z úplné rodiny více než třetinu (18 osob). Úplná rodina byla vymezena soužitím obou vlastních rodičů. Z neúplného rodinného prostředí pochází 19 dětí, z toho 18 dětí žije pouze v péči matky a jedna dívka ve věku 15-18 let jen v péči otce. Osm dětí pochází z rodin doplněných o jednoho nevlastního rodiče. Děti v náhradní rodinné péči se mezi klienty zařazenými do evidence Om v roce 2019 nevyskytovaly.

Co se týká bytových poměrů, přibližně polovina rodin klientů využívá nájemní bydlení (23 osob). Druhou početnou skupinou jsou rodiny žijící ve vlastním bydlení (20 osob). Pouze jedenkrát bylo zaznamenáno bydlení na ubytovně a v azylovém domě. V obou případech se jednalo o dívky, žijící jen s matkou.

Rodiny téměř poloviny klientů (22 osob) jsou finančně zabezpečovány pravidelnými příjmy ze zaměstnání či výdělečné činnosti rodičů nebo pečujících osob. Klienti z rodin s pravidelnými příjmy tvoří také většinu uživatelů vlastního bydlení (19 osob). Nízké příjmy rodiny, doplňované o sociální dávky, byly zaznamenány u 13 osob. Zcela závislé na sociálních dávkách jsou rodiny u 10 klientů. Devět z nich jsou rodiny tvořené osamělou matkou s dětmi, v jednom případě se jedná o rodinu doplněnou o nevlastního rodiče. Zcela bez finančního zajištění nebyla žádná z rodin.

Zdravotní stav rodičů bez omezení byl uváděn v rodinách 38 dětí. Závažné onemocnění alespoň jednoho z rodičů bylo zaznamenáno u pěti klientů, z toho tři z nich žili pouze v péči matky. Výskyt alespoň jednoho rodiče se zdravotním postižením byl uveden u dvou klientů, v obou případech se opět jednalo o děti žijící jen s matkou.

Výskyt některého typu sociální patologie byl zaznamenán celkem u 18 rodin, ve třech případech se objevilo více jevů souběžně. Nejčastěji byla zmiňována zadluženost (9x), ve které opět zaujímaly výrazné postavení rodiny osamělých matek (6x). Na druhém místě bylo zneužívání návykových látek (7x), kdy převládalo nadužívání alkoholu otcem (5x). Ve zbývajících dvou případech se jednalo o užívání drog ze strany otce (marihuana, pervitin). Trestná činnost u některého z dalších členů rodiny byla evidována celkem 6x. Výskyt syndromu CAN, nelátkových závislostí či sebevraždy v rodinách klientů zařazených do evidence Om v roce 2019 nebyl kurátory zaznamenán.

Součástí výzkumu **širšího sociálního prostředí rodiny** bylo zjišťování možné podpory pro dítě v rámci širší rodiny, výskytu sociální patologie v širší rodině a lokality, ve které dítě žije.

Možnost využívat funkční podporu pro dítě v rámci širší rodiny byla zjištěna u 20 rodin, v 16 rodinách byla uvedena podpora občasná a v 9 případech zcela nefunkční. Mezi rodinami bez fungující podpory se vyskytovalo 5 osamělých rodičů (4 x pouze matka, 1x pouze otec).

V rámci širšího rodinného prostředí byla sociální patologie zaznamenána celkem u 10 rodin, u dvou se rovněž jednalo o souběh více jevů. Nejčastěji bylo zmiňováno zneužívání návykových látek (5x), kdy opět dominovalo nadužívání alkoholu. V těchto případech bylo zjištěno, že se nejedná o stejné rodiny, u kterých byl tento problém zaznamenán v úzkém prostředí rodiny. Naopak zadluženost byla uvedena u čtyř rodin, z toho tři se potýkaly s tímto problémem i v primární rodině. Trestná činnost byla zaznamenána 3x, a vyskytovala se opět tam, kde se trestné jednání objevilo již v rodině primární.

Téměř ¾ klientů (33 osob) zařazených do evidence Om v roce 2019 žije v městě Olomouc. Z ostatních obcí správního obvodu Magistrátu města Olomouc pochází 12 klientů.

6.3 Charakteristika skupiny klientů, kteří zůstávají v evidenci Om déle než jeden rok

Z celkového počtu 45 klientů, zařazených do evidence Om kurátora pro mládež v roce 2019, zůstalo 17 dětí v evidenci déle než jeden rok, z toho bylo 12 chlapců a 5 dívek. Téměř 2/3 klientů byly z evidence vyřazeny (28 osob). U 19 osob došlo k ukončení evidence, protože dítě již nesplňovalo podmínky pro zařazení do § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů a nebyla naplánována další opatření sociálně-právní ochrany k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině a k posílení funkcí rodiny, ani dán jiný důvod pro vedení dítěte v základní evidenci v souladu s § 54 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Osm dětí bylo vyřazeno z důvodu dosažení zletilosti a u jednoho klienta došlo ke změně trvalého bydliště a postoupení spisové dokumentace jinému místně příslušnému úřadu.

Mezi důvody pokračující evidence se objevilo neukončené trestní řízení, další trestná činnosti v roce, další přestupky v roce, pokračující neomluvená absence, pokračující užívání návykových látek, přetrvávající výchovné problémy, umístění dítěte do výchovného zařízení a jiné důvody. Do poslední kategorie bylo zahrnuto pokračování ve spolupráci s dítětem z důvodu plnění opatření a kroků stanovených v individuálním plánu ochrany dítěte. Jako nejčastější příčina přetrvávající evidence byla uváděna

neomluvená absence ve škole, se kterou souvisela i školní neúspěšnost a problémové chování. Naopak pokračování v trestné činnosti, která byla nejvíce zastoupeným důvodem evidence, bylo zaznamenáno pouze u jednoho chlapce.

Souhrnný přehled o důvodech pokračující evidence ve vztahu k věku a pohlaví klientů zobrazuje tabulka č. 2

Tabulka č. 2 – Důvody pokračující evidence

Důvody evidence	Celkem	do 9 - ti let		10–12 let		13–14 let		15–18 let	
		chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky
Neukončené trest. řízení	2	0	0	0	0	0	0	2	0
Další trestná činnost	1	0	0	0	0	0	0	1	0
Další přestupky	2	0	0	0	1	1	0	0	0
Pokračující neomluvená absence	4	0	0	0	0	2	2	0	0
Pokračující užívání návyk. látek	1	0	0	0	0	0	0	1	1
Pokračující výchovné problémy	3	0	0	0	0	2	0	0	1
Umístění do výchov. zařízení	2	0	0	1	0	1	0	0	0
Jiné	2	0	0	0	1	0	0	1	0
Celkem	17	0	0	1	2	6	2	5	1

Zdroj: autor, zpracováno ze spisové dokumentace MMOI.

Z uvedené tabulky je zřejmé, že nepočetnější skupinou, která vyžaduje dlouhodobější spolupráci s kurátorem, jsou chlapci ve věku 13-14 let. Do evidence jich bylo v roce 2019 zařazeno 8 a nadále v ní zůstává 6 hochů. Pokud porovnáme důvody, pro které byli do evidence přijati, s těmi, pro které v evidenci zůstávají, lze konstatovat, že i přes intervenci kurátora nedošlo u těchto klientů k výraznému zlepšení. Ve dvou případech pokračují nezletilí v evidenci pro opakující se neomluvenou absenci, kdy rovněž důvodem zahájení spolupráce s kurátorem byla neomluvená absence a výchovné problémy ve škole. Další dva chlapci setrvávají v evidenci z důvodu pokračujících výchovných problémů. Rovněž u těchto nezletilých se jako příčina zařazení do péče objevovaly výchovné problémy, u jednoho z nich v kombinaci s trestnou činností, k jejímuž opakování v průběhu roku nedošlo. Jeden z hochů z této kategorie se v průběhu roku dopouštěl další přestupkové činnosti. Důvodem jeho přijetí do evidence byla trestná činnost, opakované přestupkové jednání i výskyt neomluvené absence. V jednom případě došlo k nařízení ústavní výchovy u nezletilého, který byl do evidence zařazen pro závažné výchovné problémy a agresivní jednání.

Druhou výraznější skupinou setrvávající v evidenci Om jsou chlapci ve věku 15-18 let (5 osob). Těch bylo v roce 2019 do evidence zařazeno 13, kdy z hlediska věku a pohlaví se jednalo o nejpočetnější skupinu. Dva chlapci z této skupiny setrvávají v evidenci kurátora z důvodu neukončeného trestního řízení. Závažné trestní jednání bylo v obou případech důvodem jejich zařazení do evidence, dalšího trestného činu se v průběhu roku nedopustili. U jednoho chlapce se objevila opakovaná majetková trestná činnost (krádeže), pro které byl rovněž přijat do péče kurátora. Dále do této kategorie patří též chlapec s přetrvávající závislostí na návykových látkách a nezletilý, který byl do evidence zařazen pro opakované přestupky

a v rámci individuálního plánu probíhá plnění opatření a kroků k zajištění jeho ochrany.

Z celkového počtu 13 chlapců ve věku 15-18 let jich bylo z evidence v průběhu roku vyřazeno osm. U šesti chlapců z této skupiny došlo k ukončení péče z důvodu zletilosti, kdy kurátorovi pro mládež již dále nejsou známy případné výkyvy v chování klienta a nemá možnost ve spolupráci pokračovat, neboť výkon sociálně-právní ochrany se vztahuje pouze na nezletilé děti. Dvěma klientům byla evidence ukončena, protože již pominuly důvody pro zařazení do § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

6.4 Shrnutí výsledků empirického šetření

Cílem mého výzkumu bylo charakterizovat skupinu klientů, která byla zařazena do evidence ohrožených dětí kurátorů pro mládež Magistrátu města Olomouce v roce 2019. Snažila jsem se získat odpověď na tři výzkumné otázky:

1) Jaké byly nejčastější důvody zařazení nezletilých do evidence Om kurátora pro mládež v roce 2019?

Bylo zjištěno, že nejčastějším důvodem, pro který byli klienti zařazováni do evidence Om kurátora pro mládež v roce 2019, byla trestná činnost (24 osob). Do této kategorie byly zahrnuty i činy jinak trestné, kterých se dopustili nezletilí ve věku do 15 let. Trestná činnost se jako důvod evidence nejvíce vyskytovala u chlapců ve věku 15-18 let. Naopak vůbec se trestné jednání neobjevilo v kategorii dětí do 9 let a u dívek ve věku 10-12 let. Na druhém místě byly jako důvod evidence uváděny opakované přestupky

(7 osob) a závažné výchovné problémy (7 osob), těsně za nimi pak neomluvená absence (6 osob).

2) Jaká je charakteristika této skupiny klientů (charakteristika dítěte, charakteristika rodiny a širšího sociálního prostředí rodiny)?

V roce 2019 bylo do evidence Om kurátorů pro mládež Magistrátu města Olomouce nově zařazeno celkem 45 klientů. Z tohoto počtu bylo 30 chlapců a 15 dívek. Celkově byla početně nejvíce zastoupena věková kategorie 15-18 let, dále kategorie 13-14 let, 10-12 let. V kategorii do 9 let se objevila pouze jedna osoba. Z hlediska pohlaví a věku byli nejpočetnější skupinou chlapci ve věku 15-18 let.

Většina dětí přijatých do péče byla v dobrém zdravotním stavu. V kategorii vzdělávání byly nejpočetnější skupinou nezletilí plníci ve zkoumaném roce povinnou školní docházkou. Téměř u poloviny z celkového počtu klientů byla zaznamenána některá z osobnostních charakteristik, které neodpovídají věku dítěte. Převážnou část této skupiny tvořili chlapci ve věku 13-14 let, kdy nejčastěji byla zmiňována sociální a emoční nezralost.

Počet klientů pocházejících z neúplných rodin pouze nepatrně převyšoval zastoupení dětí z rodin úplných. V neúplných rodinách jednoznačně převažovala péče osamělé matky. Početně méně výraznou skupinou byly děti z rodin doplněných o jednoho nevlastního rodiče.

Přibližně polovina rodin klientů využívá nájemní bydlení a jen o několik méně jich žije v bydlení vlastním. Pouze 1x bylo zaznamenáno bydlení na ubytovně a v azylovém domě. V obou případech se jednalo o rodiny osamělých matek.

Téměř u poloviny klientů jsou rodiny finančně zabezpečovány pravidelnými příjmy ze zaměstnání či výdělečné činnosti rodičů nebo pečujících osob. Další dvě početně jen mírně rozdílné skupiny tvoří rodiny, jejichž příjmy jsou doplňovány o sociální dávky a rodiny zcela závislé na sociálních dávkách. V druhé skupině mají opět dominantní zastoupení osamělé matky.

Výskyt některého typu sociální patologie byl zaznamenán u 18 rodin. Nejčastěji byla zmiňována zadluženost, ve které opět zaujímaly výrazné postavení rodiny osamělých matek. Na druhém místě bylo zneužívání návykových látek, kdy převládalo nadužívání alkoholu otcem, obdobou četnost výskytu měla i trestná činnost některého z dalších členů rodiny. Syndrom CAN, nelátkové závislosti či sebevražednost v rodinách klientů zařazených do evidence Om v roce 2019 nebyly uváděny.

V rámci širšího rodinného prostředí byla sociální patologie zaznamenána celkem u 10 rodin. Nejčastěji bylo uváděno zneužívání návykových látek, především nadužívání alkoholu. Dále byla zmiňována zadluženost a trestná činnost.

Necelá polovina klientů má fungující podporu v rámci širší rodiny, zhruba třetina uvádí podporu občasnou a zbývající část zcela nefunkční. Více než polovinu poslední skupiny tvoří rodiny osamělých rodičů.

Výrazný početní rozdíl byl zaznamenán mezi klienty žijícími v Olomouci a v ostatních obcích správního obvodu magistrátu. Z města Olomouce pochází téměř $\frac{3}{4}$ klientů zařazených do evidence kurátora v roce 2019.

3) Kolik nezletilých z této skupiny zůstává v evidenci Om kurátora pro mládež déle než jeden rok a proč?

Z celkového počtu 45 klientů, zařazených do evidence Om kurátora pro mládež v roce 2019, zůstalo 17 dětí v evidenci déle než jeden rok. Z hlediska věku a pohlaví byli v této skupině nejpočetněji zastoupeni chlapci ve věku 13-14 let, dále chlapci ve věku 15-18 let. Jako nejčastější příčina přetrvávající evidence byla uváděna neomluvená absence ve škole, se kterou souvisela i školní neúspěšnost a problémové chování. Dále se mezi důvody pokračující evidence objevilo neukončené trestní řízení, další trestná činnost v roce, další přestupky v roce, pokračující užívání návykových látek, přetrvávající výchovné problémy, nařízení ústavní výchovy a jiné důvody. Do poslední kategorie bylo zahrnuto pokračování ve spolupráci s dítětem z důvodu plnění opatření a kroků stanovených v individuálním plánu ochrany dítěte. V četnosti uvedených kategorií nebyly výraznější rozdíly.

Po jednom roce od zařazení do evidence ukončilo spolupráci s kurátorem pro mládež celkem 28 klientů. V osmi případech byla důvodem zletilost, v jednom změna trvalého bydliště klienta. Ve zbývajících 19 bylo možné konstatovat, že spolupráce splnila svůj účel, dítě již nesplňovalo podmínky pro zařazení do § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů a nebyla naplánována další opatření sociálně-právní ochrany k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině a k posílení funkcí rodiny, ani dán jiný důvod pro vedení dítěte v základní evidenci v souladu s § 54 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

6.5 Diskuse

V teoretické části práce jsem upozornila na tři základní oblasti, které mohou mít vliv na vznik sociálně-patologického jednání u dítěte, a tím i možný dopad na zařazení nezletilého do evidence ohrožených dětí kurátora pro mládež.

První oblastí byla osobnost dítěte. V kapitole 4.1 jsem zmiňovala rizikové faktory na straně dítěte a specifika jednotlivých fází období dospívání. Ve výzkumu jsem se zaměřila na zjišťování jednotlivých kategorií ve vztahu k pohlaví a věku dítěte. Bylo potvrzeno konstatování odborníků, dle kterého se muži dopouštějí trestných činů mnohem častěji než ženy (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 33). Ve zkoumaném vzorku bylo zastoupení chlapců vůči dívkám dvojnásobné, jako důvod evidence byla trestná činnost uváděna u chlapců zhruba 3x častěji než u dívek. Vliv zdraví dítěte na jeho chování se ve zkoumaném vzorku nejevil jako příliš výrazný. Jak již bylo zmíněno výše, většina dětí přijatých do evidence byla v dobrém zdravotním stavu. Naproti tomu opoždění za očekávanou normou v rámci osobnostních charakteristik bylo uváděno téměř u poloviny klientů, kdy podstatnou část této skupiny tvořili opět chlapci. Forma rizikového chování, popisovaná u jednotlivých fází období dospívání, odpovídala zjištěným výsledkům. První sociálně patologické jednání bylo ve větší míře zaznamenáno v kategorii 10-12 let (prepuberta) a často souviselo se školním prostředím. Podíl kriminálního jednání byl nejvyšší v kategorii 15-18 let (adolescence).

Dále jsem se v kapitole 4.2 věnovala vlivu rodinného prostředí na vývoj a chování dítěte., kdy jako jeden z rizikových faktorů bývá uváděna neúplná rodina, a především chybějící otec. Bylo pro mě zajímavé zjištění, že ve zkoumaném vzorku byly přibližně stejným počtem zastoupeny děti

z rodin úplných a neúplných. V tomto směru lze jistě uvažovat nad oslabujícím vlivem rodiny v období dospívání a významnou rolí vrstevnických skupin, s nimiž se jedinec v různé míře identifikuje, jak zmiňují i Moravcová, Podaná, Buriánek a kol. (2015, s. 74). Výzkumem bylo potvrzeno, že péče osamělých matek se však často pojí s více riziky, mezi něž rozhodně patří nižší socioekonomický status rodiny, absence podpory v rámci širšího sociálního prostředí rodiny, zjištěna byla i vyšší četnost výskytu sociální patologie v těchto rodinách.

V rámci výzkumu jsem se zajímala i o širší sociální prostředí dítěte. Domnívám se, že z výsledků je zcela jednoznačně zřejmý vliv lokality, ve které dítě žije. Téměř $\frac{3}{4}$ klientů zařazených do evidence Om kurátora pro mládež v r. 2019 pochází z Olomouce. Prostedí velkého města skýtá jistě více příležitostí k navazování kontaktů s problematickými vrstevníky, k možnostem společensky i zdravotně nebezpečného chování. Je proto možné na něj nahlížet jako na výrazný rizikový faktor. Zde bych ráda zmínila, že dle údajů magistrátu je město Olomouc zařazeno do kategorie měst, kde je míra ohrožení dětí stanovena v kategorii 3, tedy té s nejvyšší mírou náročnosti. Ke dni 31. 12. 2019 žilo na území správního obvodu 33 429 dětí ve věku 0-18 let, přičemž minimální počet pracovníků zajišťujících sociálně-právní ochranu dětí by při tomto počtu měl být 42. Aktuálně jich však na odboru sociálních věcí v rámci obou oddělení, tedy oddělení sociálně právní ochrany a oddělení péče o rodinu a dítě, pracuje 37 (MMOL, 2020, Standard č. 4). Tato okolnost může být jedním z limitujících faktorů ovlivňující kvalitu poskytovaných služeb. Při zkoumání širšího sociálního prostředí dítěte jsem se zajímala i o možnosti podpory pro dítě v rámci širší rodiny. Vzhledem k současné pandemické situaci, kdy volný pohyb obyvatel

a vzájemné kontakty osob jsou značně omezovány, zůstává otázkou její forma a případná využitelnost pro dítě.

Data, která jsem v rámci výzkumu zpracovávala, jsem čerpala z dokumentů Záznam o vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny a Podrobné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny. Povinnost tyto dokumenty zpracovávat ukládají kurátorovi pro mládež legislativní předpisy, které jsem uvedla v kapitole 3.4. Smyslem tohoto opatření je snaha o zavedení jednotného postupu, objektivizaci, standardizaci a zvyšování kvality práce s ohroženými dětmi a jejich rodinami. Přesto jsem si při zpracovávání daných materiálů uvědomovala, že ve výsledném hodnocení se promítá i subjektivní náhled kurátora pro mládež, jeho osobnostní nastavení a zkušenosti. I když byly tyto písemnosti koncipovány jako vodítko pro daný úsek sociální práce, nepatří jejich vyplňování do oblíbených činností kurátorů. Mnozí to vnímají jako nadbytečnou administrativní zátěž a upozorňují na složitost a duplicitu některých kategorií ve formuláři. Tyto skutečnosti se pak mohou odrážet ve výsledném zpracování dokumentů a následné objektivitě získaných dat.

I přes výše uvedené se domnívám, že pro práci v této oblasti se zkoumání zdrojů a příčin problémového chování mládeže jeví jako důležité a může kurátorům pro mládež přinést řadu podnětů pro řešení často složitých situací jejich klientů.

Závěr

Možnost důkladněji prostudovat skupinu klientů kurátora pro mládež byla pro mě zajímavou prací. Snažila jsem se získat podrobnější informace o této klientele a umožnit tak komplexnější hodnocení situace ve správním obvodu Magistrátu města Olomouce. Výsledky výzkumu mohou být využity jako jeden z podkladů při plánování vhodných preventivních programů a opatření.

Již v úvodu a následně v teoretické části práce jsem se zmiňovala o prevenci jako o nástroji, kterým lze účinně předcházet vzniku a případnému opakování sociálně patologického jednání u nezletilých. Připomínala jsem, že i kurátor pro mládež by se měl této složce své práce věnovat. Sami kurátoři však mívají často pocit, že právě tato část jejich činnosti se vytrácí. Domnívám se, že jako pozitivní informaci z výzkumu lze v tomto směru hodnotit nemalý počet klientů, u kterých bylo možné po roční spolupráci s kurátorem nezletilého vyřadit z evidence ohrožených dětí, protože již pominuly důvody pro zařazení do § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. To, že dítě již neopakovalo své závadové jednání a došlo k celkovému zklidnění situace, je jistě příkladem dobré, byť sekundární prevence. Samozřejmě zásluhy v tomto směru nelze přičítat pouze práci kurátora. K vyřešení problému je vždy nutná především motivace a snaha rodiny, mobilizace jejích vlastních možností a ochranných opatření. Pominout nelze ani potřebnou spolupráci s dalšími subjekty, jako je škola, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, probační a mediační služba, či se zařízeními, které poskytují zdravotní, psychologickou, terapeutickou a výchovnou péči. Navázání

funkční podpůrné sítě kolem rodiny a dítěte je jedním z předpokladů úspěchu sociální práce v této oblasti.

Výzkumem bylo ověřeno tvrzení odborníků o výskytu prvního sociálně patologického jednání u dětí v období prepuberty. Zároveň jsem dospěla k zajímavému zjištění, na základě kterého by bylo vhodné zaměřit pozornost na chlapce ve věku 13-14 let. Z celkového počtu těchto nezletilých, přijatých do evidence v r. 2019, jich nejvyšší počet vyžaduje péči kurátora delší než jeden rok. Jako riziková skupina se jeví i chlapci ve věku 15-18 let, zde však bývá spolupráce s kurátorem mnohdy ukončena zletilostí dítěte.

Aby bylo možné situaci zhodnotit opravdu objektivně, bylo by jistě třeba výzkum zopakovat například v několika po sobě následujících letech. Mé šetření bylo zatím prvním tohoto typu, obdobná nebyla na oddělení sociální prevence Magistrátu města Olomouce dosud realizována. Rovněž by bylo dále možné výzkum rozšířit a zamyslet se nad počtem „neohrožených“ dětí, se kterými kurátoři v průběhu roku pracovali. Zajímavé by jistě bylo srovnání, kolik z těchto dětí ve svém problémovém počínání pokračuje a jsou následně zařazeny do evidence Om, u kolika dětí se naopak již výkyvy v chování neopakují. Případné pokračující výzkumy by mohly přinést i nové informace, které by reflektovaly dopad současné epidemiologické situace na výskyt a formy sociálně patologického jednání u nezletilých.

Závěrem bych ráda uvedla, že dle mého názoru se mi podařilo získat dostatek informací o zkoumané skupině klientů a naplnit tak stanovený cíl bakalářské práce.

Literatura a zdroje

Carr-Gregg, M., Shale E. (2010). *Puberťáci a adolescenti*. Praha: Portál

Fischer, S., Škoda, J. (2014). *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení* (2. rozš. a aktualiz. vyd). Praha: Grada Publishing

Janský, P. (2004). *Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních*. Hradec Králové: Gaudeamus

Langmeier J., Krejčířová D. (2006). *Vývojová psychologie* (2. aktualiz. vyd.). Praha: Grada Publishing

Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál

Matoušek, O., a kol. (2003). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál

Matoušek, O., Kodymová, P., & Koláčková, J. (2010). *Sociální práce v praxi* (2. vyd.). Praha: Portál.

Matoušek, O., Křofrová, A. (2003). *Mládež a delikvence* (2. vyd.). Praha: Portál

Matoušek, O., Pazlarová, H. (2010). *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál

Miovský, M., a kol. (2010). *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Togga

Moravcová, E., Podaná, Z. & Buriánek, J. a kol. (2015). *Delikvence mládeže*. Praha: Triton

Nakonečný, M. (1998). *Psychologie osobnosti* (2. vyd.). Praha: Academia

Novotná, V., Burdová, E., & Riedlová Jurková, J. (2016). *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem* (2. aktualiz. vyd.). Olomouc: Anag

Pemová, T., Ptáček, R. (2012). *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada Publishing

Ptáček R., Kuželová H. (2013). *Vývojová psychologie pro sociální práci*. Praha: MPSV

Nepublikované dokumenty

MMOI. (2020). Standardy kvality sociálně-právní ochrany dětí

MMOI. (2020). Specifikace pracovního místa – kurátor pro mládež

Internetové zdroje

ČSÚ. (2019). *Demografická ročenka správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem - 2009 až 2018*. [online]. Retrieved August 13, 2020, from <http://s.upol.cz/DRNytí>

ČSÚ. (2004). *Věková struktura obyvatel Olomouckého kraje v dlouhodobém vývoji podle obcí s rozšířenou působností - 2004: Správní obvod obce s rozšířenou působností Olomouc*. [online]. Retrieved August 13, 2020, from <http://s.upol.cz/L9pPAz>

MPSV. (b.r.). *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany*. [online]. Retrieved August 13, 2020, from <http://s.upol.cz/Ieh79S>

MPSV. (2014). *Manuál implementace Standardů kvality sociálně-právní ochrany pro orgány sociálně-právní ochrany*. [online]. Retrieved October 25, 2020, from <http://s.upol.cz/kyVQOn>

Statutární město Olomouc. (2020). *Sociálně-právní ochrana dětí*. [online]. Retrieved October 25, 2020, from <http://s.upol.cz/8HC5Eu>

Statutární město Olomouc. (2012). *Magistrát*. [online]. Retrieved August 13, 2020, from <http://s.upol.cz/TWx0e9>

Zákony

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků a o změně některých zákonů

Vyhláška Ministerstva vnitra č. 388/2002 Sb., o stanovení správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem a správních obvodů obcí s rozšířenou působností

Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Směrnice Ministerstva práce a sociálních věcí č. 2013/26780-21, o stanovení rozsahu evidence dětí a obsahu spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně-právní ochrany dětí a o stanovení rozsahu evidence a obsahu spisové dokumentace v oblasti náhradní rodinné péče

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Důvody zařazení klientů do evidence

Tabulka č. 2: Důvody pokračující evidence

Příloha č. 1: Děti, kterým se poskytuje sociálně-právní ochrana

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, v § 2, odstavci 1 uvádí, že pro účely zákona se dítětem rozumí nezletilá osoba. V případě nezletilých dětí, které nabyly plné svéprávnosti, se sociálně-právní ochrana poskytuje pouze v rozsahu stanoveném v § 8 odst. 1, § 10 odst. 1 písm. e), §10 odst. 3 písm. a), b), § 29, § 32 odst. 4, § 32 odst. 4, § 33 a 34. Při poskytování sociálně-právní ochrany je příslušný orgán sociálně-právní ochrany povinen plně respektovat vůli dítěte, které nabylo plné svéprávnosti.

Dále zákon v odstavci 2 specifikuje, že sociálně-právní ochrana dětí se poskytuje dítěti, které na území České republiky:

- a) má trvalý pobyt
- b) má podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo je hlášeno k pobytu na území České republiky pod dobu nejméně 90 dnů,
- c) podalo žádost o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky,
- d) je oprávněno trvale pobývat,
- e) pobývá s rodičem, který podal žádost o udělení mezinárodní ochrany nebo oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky, nebo které pobývá na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na území České republiky podle zvláštního právního předpisu,
- f) pobývá s rodičem, který na území pobývá na základě víza k pobytu nad 90 dní za účelem strpění pobytu na území podle zvláštního

právního předpisu nebo který je azylantem anebo osobou požívající doplňkové ochrany, nebo

g) je azylantem nebo osobou požívající doplňkové ochrany.

Dle odstavce 3, §2 uvedeného zákona je v rozsahu stanoveném tímto zákonem (§ 37 a 42) sociálně-právní ochrana poskytována také dítěti, které nemá na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo není hlášeno k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky ani není oprávněno podle zvláštního právního předpisu trvale pobývat na území České republiky. V tomto případě se jedná o poskytnutí sociálně-právní ochrany v nezbytném rozsahu, vymezeném přímo v § 37 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně, ve znění pozdějších předpisů. Poskytnutí sociálně-právní ochrany dle tohoto ustanovení je uloženo obecnímu úřadu i obecnímu úřadu s rozšířenou působností a spočívá v přijetí opatření k ochraně života a zdraví a zajištění uspokojování základních potřeb v nejnútnejším rozsahu včetně zdravotní péče.

Příloha č. 2: Odborná způsobilost sociálního pracovníka

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů v § 110, odst. 4 specifikuje požadavky na odbornou způsobilost sociálního pracovníka. Dle tohoto ustanovení je požadováno buď:

a) vyšší odborné vzdělání získané absolvováním vzdělávacího programu akreditovaného podle zvláštního právního předpisu v oborech vzdělání zaměřených na sociální práci a sociální pedagogiku, sociální pedagogiku, sociální a humanitární práci, sociální práci, sociálně právní činnost, charitní a sociální činnost, nebo

b) vysokoškolské vzdělání získané studiem v bakalářském, magisterském nebo doktorském studijním programu zaměřeném na sociální práci, sociální politiku, sociální pedagogiku, sociální péči, sociální patologii, právo nebo speciální pedagogiku, akreditovaném podle zvláštního právního předpisu.

§ 111 uvedeného zákona dále připomíná povinnost dalšího vzdělávání sociálního pracovníka. Toto je mu povinen zabezpečit zaměstnavatel za účelem obnovení, upevnění a doplnění kvalifikace. Vyhláška č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí, v příloze č. 1 s názvem Standardy kvality sociálně-právní ochrany při poskytování sociálně-právní ochrany orgány sociálně-právní ochrany v kritériu 6c uvádí, že toto vzdělávání má být v rozsahu minimálně šest pracovních dnů za kalendářní rok, a to formou účasti zaměstnanců na vzdělávacích kurzech akreditovaných Ministerstvem práce a sociálních věcí. Vzhledem k tomu, že kurátor pro mládež je zaměstnancem obce s rozšířenou působností, je podmínkou pro jeho činnost rovněž vykonání zkoušky zvláštní odborné způsobilosti dle § 21 zákona č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků a o změně některých zákonů,

ve znění pozdějších předpisů. Vykonáním zkoušky je garantována pracovníkova orientace v příslušných odborných právních předpisech i v zákonech z oblasti státní správy a samosprávy.

Příloha č. 3: Formuláře pro vyhodnocení situace dítěte a rodiny

ZÁZNAM O VYHODNOCENÍ SITUACE DÍTĚTE a jeho rodiny

Identifikační údaje a podrobnosti k dítěti

Om/Nom:	Datum přijetí do péče:
	Datum hodnocení:
Jméno a příjmení:	
Datum narození:	Místo narození:
Rodné číslo:	Pohlaví: muž žena
St. příslušnost/národnost:	
Adresa trv. pobytu:	
Adresa faktického pobytu: ,	
Mateřský jazyk dítěte a rodičů:	
Jiné důležité informace:	

Podrobnosti o rodičích

MATKA – jméno a příjmení:		(rozená):
Datum narození:	Rodné číslo:	
Adresa: ,		
Telefon:	E-mail:	
Rodičovská odpovědnost:		
Jiné důležité informace ohledně matky:		
OTEC – jméno a příjmení:		
Datum narození:	Rodné číslo:	
Adresa:		

Telefon:	E-mail:
Rodičovská odpovědnost:	
Jiné důležité informace ohledně otce:	
Podrobnosti o jiných fyzických osobách odpovědných za výchovu, důležité osoby v okolí dítěte	
Jméno a příjmení:	
Datum narození:	Rodné číslo:
Vztah k dítěti:	
Adresa:	
Telefon:	E-mail:
Jméno a příjmení:	
Datum narození:	Rodné číslo:
Vztah k dítěti:	
Adresa:	
Telefon:	E-mail:
Jiné důležité informace:	

Sourozenci (stejných rodičů) - příjmení, jméno, datum narození a rodné číslo
Sourozenci (rodičů s jinými partnery)
Jiné důležité informace ohledně sourozenců:

Instituce a další odborníci pracující s dítětem	
Praktický lékař:	Kontakt:
Odborný lékař:	Kontakt:
Odborný lékař:	Kontakt:
MŠ/ZŠ/SŠ:	Kontakt:
Instituce:	Kontakt:
Instituce:	Kontakt:
Jiné důležité informace:	

Primární úvahové zhodnocení: (zdůvodněte, proč jste vybrali níže uvedenou variantu, stručně)

a) Aktuálně není důvod pro podrobné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny včetně tvorby IPOD, protože nebyly shledány důvody pro výkon SPOD z důvodu ohrožení příznivého vývoje dítěte podle § 6 ZSPOD a § 10 ZSPOD.

Pomůcka- založ NEOM bez podrobného vyhodnocení

b) Aktuálně je důvod pro podrobné vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny včetně tvorby IPOD, protože byly shledány důvody pro výkon SPOD z důvodu ohrožení příznivého vývoje dítěte podle § 6 ZSPOD a § 10 ZSPOD.

Pomůcka- založ OM a pokračuj dále v podrobném vyhodnocení

Jméno, příjmení, funkce:

Podpis:

PODROBNÉ VYHODNOCENÍ

situace dítěte a jeho rodiny

	Datum zpracování:
Jméno a příjmení dítěte:	

Vyhodnocení situace dítěte	
<p>Zdraví (aktuální/dlouhodobý zdravotní stav dítěte, nemoci a postižení, úrazy, hospitalizace. Zajištění pravidelné lékařské péče ze strany rodičů - návštěvy u lékařů, užívání léků, očkování, zdravotní doporučení, možná zdravotní rizika atd.)</p> <p><i>Zdroj informací: zpráva od pediatra, rozhovor s rodiči</i></p>	
Potřeby dítěte:	Rizika: (co hrozí dítěti, když nebudou naplněny jeho potřeby?)
<p>Emoční vývoj a chování (sebeovládání dítěte, vztahy s dospělými a vrstevníky, psychické potíže, prožitá traumata, emoční projevy dítěte, sebepoškozování, hyperaktivita, zneužívání návykových látek, atd.)</p> <p><i>Zdroj informací: pozorování OSPOD</i></p>	
Potřeby dítěte:	Rizika:
<p>Učení se/vzdělávání (školní prospěch, docházka do MŠ, absence ve škole, speciálně-vzdělávací potřeby, doučování, vztah ke vzdělávání, příprava do školy, zájmy, dovednosti, atd.)</p> <p><i>Zdroj informací: pozorování OSPOD</i></p>	
Potřeby dítěte:	Rizika:
<p>Rodinné a sociální vztahy (vztahy rodičů a dítěte, vztah dítěte k jeho sourozencům, kontakty dítěte s druhým rodičem apod.)</p> <p><i>Zdroj informací: pozorování OSPOD, rozhovor s rodiči</i></p>	

Potřeby dítěte:	Rizika:
<p>Identita dítěte, sociální prezentace (vnímání sebe sama, sebedůvěra, znalost vlastní a rodinné minulosti, pocit sounáležitosti s rodinou, zkušenost s diskriminací, náboženské vyznání, sexuální orientace, zdravotní postižení, místo ve skupině vrstevníků, atd.)</p> <p><i>Zdroj informací: pozorování OSPOD</i></p>	
Potřeby dítěte:	Rizika:
<p>Samostatnost a sebeobsluha (základní dovednosti, hygiena, stravování, oblékání, úklid, vyřizování běžných záležitostí, zodpovědnost za své chování, znalost vlastních práv a povinností, atd.).</p> <p><i>Zdroj informací: rozhovor s rodiči</i></p>	
Potřeby dítěte:	Rizika:
<p>Schopnosti a vlastnosti dítěte (vymezení schopností a vlastností dítěte, popřípadě předpokladů k jejich získání atd.).</p> <p><i>Zdroj informací: rozhovor s rodiči</i></p>	
Potřeby dítěte:	Rizika:

Zjištění míry ohrožení práv a zájmů dítěte

Vyhodnocení situace rodiny a rodičovských kompetencí

Základní péče (schopnost rodičů zajišťovat stravu, teplo, obydlí, oblečení, hygienu, školní docházku, spolupráci s návaznými službami atd.)

Zdroj informací: pozorování OSPOD, rozhovor s rodiči, zpráva pediatra

Potřeby rodiny:

Rizika:

Zajištění bezpečí a ochrany (rozpoznání rizik doma i mimo domov, fyzické a psychické trestání, sexuální zneužívání, zajištění hlídání vhodnou osobou, zajištění bezpečného prostředí pro dítě, atd.)

<i>Zdroj informací: pozorování OSPOD, rozhovor s rodiči</i>	
Potřeby rodiny:	Rizika:
<p>Vztahy v rodině (vzájemné vztahy v rodině, vzájemné vztahy mezi rodiči, citová vřelost, stabilní rodinné prostředí, ocenění dítěte rodičem, emocionální podpora, schopnost adekvátních reakcí na potřeby dítěte, stabilita rodiny – změny ve složení členů domácnosti, stabilní pečující osoba, chybějící rodič, rozpad vztahů, úmrtí blízké osoby atd.)</p> <p><i>Zdroj informací: pozorování OSPOD, rozhovor s rodiči</i></p>	
Potřeby rodiny:	Rizika:
<p>Výchovné kompetence (stimulace, podnětné prostředí, rozvoj a podpora zájmů a dovedností dítěte, vytváření příležitostí pro sociální kontakt, motivace k učení a vzdělávání, určení výchovných kompetencí a předpokladů rodičů k výchově dítěte a zhodnocení možných rizik ve výchově dítěte; stanovení hranic a pravidel chování, míra kontroly, tolerance, pozitivní vzory chování, podpora samostatnosti atd.)</p> <p><i>Zdroj informací: pozorování OSPOD</i></p>	
Potřeby rodiny:	Rizika:
<p>Bytové poměry (stabilita bydlení, druh bydlení, vlastnické právo, vybavení domácnosti, čistota, lokalita, prostor pro dítě v rámci bytu - možnost soukromí, atd.)</p> <p><i>Zdroj informací: pozorování OSPOD, rozhovor s rodiči, sociální šetření</i></p>	
Potřeby rodiny:	Rizika:
<p>Zaměstnání rodičů a finanční situace rodiny (kdo ze členů domácnosti pracuje, jaké proběhly změny v pracovním zařazení, nezaměstnanost, vliv pracovní činnosti osob pečujících na dítě; stabilita finančních zdrojů, dlouhodobý příjem domácnosti, nárok rodiny na dávky a pobírání dávek rodinou, dostatečné zajištění potřeb dítěte a rodiny, způsob, jak rodina s příjmem nakládá, dluhy v rodině, atd.)</p> <p><i>Zdroj informací: pozorování OSPOD, rozhovor s rodiči, telefonát s ÚP</i></p>	
Potřeby rodiny:	Rizika:

Zdravotní poměry rodičů (zdravotní stav rodičů, jejich případné omezení zdravotního stavu, užívané léky atd.)	
<i>Zdroj informací: pozorování OSPOD, rozhovor s rodiči</i>	
Potřeby rodiny:	Rizika:
Hodnocení širšího rodinného prostředí	
Rodinná historie a fungování širší rodiny (velikost a složení rodiny, atmosféra v rodině, vztah rodiny ke vzdělání, historie fungování, zneužívání návykových látek, trestná činnost atd.)	
<i>Zdroj informací: pozorování OSPOD, rozhovor s rodiči, zprávy PČR, telefonát se sociální pracovníci FNOI</i>	
Jakou podporu širší rodina potřebuje:	
Určení možností v širší rodině (vztahové, ekonomické, sociální možnosti a jejich využitelnost pro rodinu, formální a neformální podpůrné sítě v rámci širší rodiny a další osoby, odpovědnost širší rodiny v rámci zajištění potřeb dítěte, atd.)	
<i>Zdroj informací: rodiči</i>	
Jakou podporu širší rodina potřebuje:	
Určení možností v širším sociálním prostředí rodiny (včetně dostupnosti a kvality sociálních, zdravotních, výchovně-vzdělávacích a komunitních služeb a bezpečnosti lokality, vybavení obce, doprava, škola, obchody, volnočasová zařízení, lékař, kostely nebo jiné modlitebny, podpůrné a jiné sociální služby atd.)	
<i>Zdroj informací: rozhovor s rodiči</i>	
Jakou podporu širší rodina potřebuje:	
Další skutečnosti nezbytné pro hodnocení širšího prostředí rodiny v konkrétním případě (úroveň kriminality, znevýhodnění, zaměstnanost, sociální status rodiny, zadluženost rodiny, zdravotní problémy rodiny atd.)	
<i>Zdroj informací: pozorování OSPOD, rozhovor s rodiči, telefonát se sociální pracovníci FNOI</i>	
Jakou podporu širší rodina potřebuje:	

Příčiny krize v rodině (jaké příčiny krize vyplývají z výše uvedeného hodnocení)

Přání dítěte, přání rodiče, ochranné a rizikové faktory:

Přání dítěte:

Přání rodiče:

Ochranné faktory:

Rizikové faktory:

Jméno, příjmení, funkce:

Podpis:

Podpisy rodičů:

Příloha č. 4: Záznamový list

Záznamový list č.			
Důvody zařazení do OM			
ZÁKLADNÍ ÚDAJE	Pohlaví	Chlapec	
		Dívka	
	Věk	do 9 let	
		10-12 let	
		13-14 let	
15-18 let			
CHARAKTERISTIKA DÍTĚTE	Zdravotní stav	dobry zdravotni stav	
		dlohodobé onemocněni	
		zdravotni postiženi	
		v péči psychiatra	
	Učení, vzdělávání	v péči psychoterapeuta, psychologa	
		povinná školní docházka	
		učební obor	
		střední škola	
		v evidenci ÚP	
		bez zaměstnání a bez evidence na ÚP	
	Osobnostní charakteristiky (neodpovídající věku)	v pracovním poměru	
		rozumový vývoj	
		míra samostatnosti	
sociální zralost			
CHARAKTERISTIKA RODINY	Rodina	emoční zralost	
		úplná (oba rodiče)	
		doplňená (jeden nevlastní rodič)	
		neúplná - jen matka	
		neúplná - jen otec	
	Bytové poměry	náhradní (pěstounská péče)	
		vlastní bydlení	
		nájemní bydlení	
		ubytovna	
	Finanční zajištění rodiny	azylové bydlení	
		pravidelné příjmy (zaměstnání, důchod...)	
		příjmy + sociální dávky	
		pouze sociální dávky	
	bez příjmů		

CHARAKTERISTIKA RODINY	Zdravotní stav rodičů	bez omezení	
		zdravot. postižení (alespoň 1 rodič)	
		závažné onemocnění (alespoň 1 rodič)	
	Patologie v rodině	užívání návykových látek	
		trestná činnost	
		syndrom CAN	
		nelátkové závislosti	
sebevražednost			
zadluženost			
ŠIRŠÍ SOCIÁLNÍ PROSTŘEDÍ RODINY	Podpora v širší rodině	funkční	
		občasná podpora	
		nefunkční	
	Patologie v širší rodině	užívání návykových látek	
		trestná činnost	
		syndrom CAN	
		nelátkové závislosti	
		sebevražednost	
	zadluženost		
	Lokalita	město Olomouc	
		ostatní obce správního obvodu MMOI.	
	EVIDENCE OM V R. 2020	Vyřazen z evidence Om - důvod:	
Pokračující evidence Om - důvod:			

První oddíl záznamového listu shromažďuje informace o **důvodech zařazení klientů do evidence Om**. Jedná se o výčet důvodů vymezených především v odstavci c) a d) § 6 zákona č. 359/199 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, jak jsem již uvedla v první kapitole teoretické části práce.

V bloku **Základní údaje** budu zjišťovat pohlaví a věk klientů. Budu zkoumat zastoupení chlapců a dívek v počtu nově evidovaných klientů, dále mě bude zajímat, zda bude možné vypořádat vztah mezi pohlavím dítěte a dalšími zkoumanými znaky, například důvodem zařazení do evidence Om. Věkové kategorie jsem pro účely výzkumu stanovila v návaznosti na jednotlivé fáze období dospívání, tedy děti do 9 let (mladší školní věk), 10-12 let (prepuberta), 13-14 let (puberta), 15-18 let (adolescence). Jak jsem zmínila v kapitole 4.1, každé z těchto období má svá specifika, proto se domnívám, že bude zajímavé podívat se na strukturu klientů v tomto členění.

Do bloku **Charakteristika dítěte** jsem zařadila kategorie zdravotní stav, učení, vzdělávání a osobnostní charakteristiky dítěte.

Zdraví dítěte je jistě významným faktorem, který ovlivňuje jeho chování (viz kapitola 4.1). Do této kategorie jsem zařadila zdraví fyzické i duševní. Budu zjišťovat zastoupení dětí s dobrým zdravotním stavem, tj. těch, kteří prodělali pouze běžná dětská onemocnění a nejsou v péči žádného specialisty (psychiatra, psychoterapeuta apod.), dále dlouhodobě nemocných (kam budu řadit především onemocnění fyzická), se zdravotním postižením, v péči psychiatra či v péči psychoterapeuta nebo psychologa.

Dále mě bude zajímat způsob vzdělávání případně pracovního zařazení klientů. Vzhledem k věku dětí, se kterými kurátor pracuje, jsem pro výzkum stanovila členění – povinná školní docházka, učební obor, střední škola, v evidenci úřadu práce, bez zaměstnání a bez evidence na úřadu práce a v pracovním poměru.

Rovněž budu zkoumat osobnostní charakteristiky, které neodpovídají věku dítěte. Opoždění za očekávanou normou bývá odborníky zmiňováno jako další rizikový faktor, který může mít dopad na chování dítěte (viz

kapitola 4.1). Budu zjišťovat rozumový vývoj, míru samostatnosti, sociální zralost a emoční zralost, které lze vyhodnotit ze spisové dokumentace.

Blok **Charakteristika rodiny** zahrnuje kategorie rodina, bytové poměry, finanční zajištění rodiny, zdravotní stav rodičů a patologie v rodině.

Významu rodinného prostředí pro vývoj a chování dítěte jsem věnovala kapitolu 4.2. Jako významný ohrožující činitel zde byl zmiňován rozpad rodiny, chybění jednoho rodiče. Proto mě bude zajímat podíl nově evidovaných klientů z úplných rodin, dále z rodin doplněných o jednoho nevlastního rodiče, z rodin neúplných, kde je péče zajišťována jen matkou nebo pouze otcem, dále počet dětí v náhradní rodinné péči.

Dalším faktorem, popisovaným v kapitole 4.2, byl socioekonomický status rodiny. V této souvislosti budu zkoumat, zda je rodina schopna zajišťovat své potřeby formou vlastních pravidelných příjmů, nebo se jedná o nízkopříjmovou rodinu, která je zároveň i příjemcem sociálních dávek, rodinu, která je zcela závislá na sociálních dávkách, či o rodinu, která neuvádí žádný oficiální zdroj příjmů. Zajímat mě budou i bytové poměry rodiny, tedy zda žije ve vlastním bydlení, nájemním bydlení, na ubytovně či v azylovém bydlení

Schopnost zabezpečovat potřeby dítěte rovněž výrazně ovlivňuje zdravotní stav rodičů. Proto budu zjišťovat zastoupení rodin s rodiči bez zdravotního omezení, dále se zdravotním postižením alespoň jednoho rodiče, či se závažným onemocněním alespoň u jednoho rodiče. Do kategorie závažné onemocnění budu zahrnovat onemocnění psychická i fyzická.

O významu sociální patologie v rodině na formování osobnosti dítěte jsem se zmínila v závěru kapitoly 4.2. Budu proto rovněž zkoumat její případný výskyt v rodinách klientů. Vymezila jsem kategorie – užívání návykových

látek, trestná činnost, syndrom CAN, nelátkové závislosti, sebevraždnost, zadluženost. I když zadluženost nebývá typicky zmiňována mezi sociálními patologiemi, domnívám se, že je možné zařadit ji do této kategorie jako obecně nežádoucí společenský jev. Jedná se o rizikové chování rodičů, kdy nesplácejí své závazky a neřeší své dluhy, jsou v insolvenci či exekučním řízení, jehož dopady jsou ohrožující pro celou rodinu.

V rámci podrobného vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny se kurátor pro mládež zajímá též o **širší sociální prostředí rodiny**. Jeho účelem je především zjištění možností podpory pro dítě v rámci širší rodiny a sociálního okolí. Vliv vazeb s širší rodinou, lokality a případných dalších subjektů byl připomenut v kapitole 4.3. Do tohoto bloku jsem tedy zahrнула kategorie podpora v širší rodině, patologie v širší rodině a lokalita. Bude mě zajímat, zda v rámci širší rodiny účelně funguje podpora pro dítě, zda je tato podpora pouze občasná či zcela nefunkční. Pro zjišťování patologie v širší rodině jsem stanovila stejné kategorie jako pro patologii v rodině. Zkoumat budu i lokalitu, ve které klienti žijí. Porovnáám počet klientů z města Olomouce s údaji z ostatních obcí správního obvodu.

V poslední části záznamového listu budu zjišťovat, kolik z klientů, kteří byli zařazeni do evidence Om v roce 2019, zůstává v péči kurátora déle než jeden rok a důvody této pokračující péče. Tento údaj přinese informace o počtu klientů, u kterých je nutná dlouhodobější spolupráce s kurátorem pro mládež a o důvodech této spolupráce. Zároveň zjistím i počet klientů, u kterých došlo v r. 2020 k vyřazení z evidence Om a příčiny, které k tomu vedly.

Příloha č. 5: Souhlas s provedením výzkumu

STATUTÁRNÍ MĚSTO OLOMOUC

MAGISTRÁT MĚSTA OLOMOUCE

ODBOR SOCIÁLNÍCH VĚCÍ

HORNÍ NÁMĚSTÍ 583, OLOMOUC * PRACoviŠTĚ ŠTURSOVA 1, 779 11 OLOMOUC
oddělení sociální prevence

Souhlas s provedením výzkumu

Udělujeme tímto souhlas naší zaměstnankyni a studentce oboru sociální práce na filozofické fakultě UP v Olomouci paní Pavle Soldánové k provedení výzkumu na pracovišti Magistrátu města Olomouce, oddělení sociální prevence, Štursova 1, Olomouc. Výzkum bude probíhat v prosinci 2020 za účelem vypracování bakalářské práce na téma: „Charakteristika skupiny klientů kurátorů pro mládež ve správním obvodu Magistrátu města Olomouce“. Pracovnice je povinna zachovávat mlčenlivost o osobních údajích zkoumaných klientů a veškeré informace zpracovávat v anonymní formě. Bude dodržovat postup v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

V Olomouci dne 30. 11. 2020

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'M. Majer'.

Mgr. Bc. Michal Majer

vedoucí odboru sociálních věcí
